

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัย เรื่อง การนำหลักคุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการ มาใช้ในการดำเนินชีวิต
ของนักเรียนโรงเรียนจรัสพิชการ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร
และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

๒.๑ ปรัชญาการศึกษาไทย

๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับหลักคุณธรรม

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมคุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการ

๒.๔ ความสอดคล้องของคุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการ กับหลักธรรมทาง
พระพุทธศาสนา

๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับการนำหลักคุณธรรมมาใช้ในการดำเนินชีวิต

๒.๖ รูปแบบการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม

๒.๗ บทบาทผู้บริหาร ครู กับหลักคุณธรรมของนักเรียน

๒.๘ บริบทของโรงเรียนจรัสพิชการ

๒.๙ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑๐ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ ปรัชญาการศึกษาไทย

ปัจจุบันปรัชญาการศึกษาของไทย ยังไม่มีหลักฐานที่แน่นอนว่าควรจะนำหลักการใด
ที่พอจะอนุโลมให้เป็นปรัชญาการศึกษาประจำชาติไทยได้ ที่เป็นอยู่เวลานี้ คือการเลือกสรร
ปรัชญาทางการศึกษาของต่างประเทศเฉพาะส่วนที่น่าจะเหมาะสมกับสังคมไทยมาดัดแปลง แล้ว
เลือกใช้ปรัชญานั้น ซึ่งได้แก่ ปรัชญาการศึกษาของต่างประเทศที่กล่าวมาแล้ว แต่มีนักการศึกษา
ไทยพยายามจะอธิบายปรัชญาการศึกษาไทยไว้ ดังนี้

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ^๑ แสดงปาฐกถาที่สามัคยาจารย์สมาคม เรื่อง “ลักษณะการปกครองประเทศสยามแต่โบราณ ” เมื่อวันที่ ๘ ตุลาคม ๒๔๗๐ ได้กล่าวสรุปเกี่ยวกับคุณธรรม หรือเอกลักษณ์ไทย ซึ่งพออนุโลมให้เป็นบรรทัดฐานปรัชญาการศึกษาไทยไว้ ๓ ประการ คือ ความจงรักภักดีในอิสรระของชาติ ความปราศจากविหิงสา และความฉลาดในการประสานประโยชน์

ศาสตราจารย์^๒ ได้เสนอปรัชญาการศึกษาอย่างมีระบบโดยใช้พุทธศาสนาเป็นปรัชญาแม่บท กล่าวว่าปรัชญาการศึกษาไทยควรนำไปผูกติดกับขั้น ๕ เพราะการศึกษา คือการพัฒนาขั้น ๕ ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ กล่าวคือ

๑. รูป คือ ร่างกาย
๒. เวทนา คือ ความรู้สึก โกรธ เกลียด หลง รู้สึกยินดี
๓. สัญญา คือ ความจำ
๔. สังขาร คือ เครื่องปรุงแต่ง ได้แก่ สิ่งที่มาปรุงแต่งร่างกายที่มีอยู่แล้วให้เป็นเรื่องราว ส่วนเครื่องปรุงแต่งนั้น ได้แก่ ความถนัด ค่านิยม ความสนใจ ความสามารถ และทักษะ

๕. วิญญาณ คือ การเกิดความรู้ขึ้น

เหตุที่ต้องมีการพัฒนาขั้น ๕ ก็เพื่อให้สิ่งต่อไปนี้ลดน้อยลงหรือให้เหลือน้อยที่สุด ได้แก่ ความโลภที่จะมุ่งเป็นเจ้าของในสิ่งผิด ความอาฆาตที่หมกมุ่นอยู่ในใจ และความเข้าใจผิด ความหลงผิด และความไม่มีความรู้ทั้งปวงลง เมื่อนำอริยสัจ ๔ มาเปรียบเทียบกับการศึกษา แผนใหม่ที่เน้นวิธีการแห่งปัญญา พบว่ามีลักษณะการแก้ปัญหาล้ำยกับอริยสัจ ๔ ดังนี้

^๑สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ อังใน วิรัช จงอยู่สุข, ความเป็นครู , (นครสวรรค์ : คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏนครสวรรค์, ๒๕๔๒), หน้า ๖๒.

^๒ศาสตราจารย์ บัณฑิต, พระพุทธศาสนากับการศึกษาในประเทศไทย , (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๑๓), หน้า ๔๐.

ตารางที่ ๒.๑ เปรียบเทียบชั้นของอริยสัจกับชั้นวิธีการแห่งปัญญา

ชั้นของอริยสัจ	ชั้นวิธีการแห่งปัญญา
๑. ขั้นทุกข์	๑. สถานการณ์ที่เป็นปัญหา
๒. ขั้นสมุทัย	๒. การตั้งสมมุติฐาน
๓. ขั้นนิโรธ	๓. การทดลอง
๔. ขั้นมรรค	๔. การวิเคราะห์ข้อมูล
	๕. การสรุป

ที่มา : ศาโรจน์ บัวศรี, พระพุทธศาสนากับการศึกษาในประเทศไทย, หน้า ๔๐

วิทย์ วิสทเวทย์^๓ ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาไทยว่า ควรนำพุทธธรรมและธรรมของศาสนาอื่น ๆ มาเป็นแม่บทในการเสนอปรัชญา

สำหรับปรัชญาการศึกษาของไทย แม้ว่าจะยังไม่สามารถกำหนดไว้ได้อย่างชัดเจน แต่หลายแนวคิดที่กล่าว พอสรุปได้ว่า ยังให้ความสำคัญในการจัดการศึกษาตามหลักพุทธธรรม

๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับหลักคุณธรรม

๒.๒.๑ ความหมายของคุณธรรม

คำว่า “คุณธรรม” ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายของ “คุณธรรม” ว่าเป็นสภาพคุณงามความดี^๔

พุทธทาสภิกขุ^๕ ได้อธิบายลักษณะของคุณธรรมว่า “คุณ” หมายถึง คำที่มีอยู่ในแต่ละสิ่งซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งความยึดถือ เป็นไปได้ทั้งทางดีและทางร้าย ถ้าทำให้จิตใจยินดีเรียกว่าคุณ ถ้าทำให้จิตใจยินร้ายเรียกว่าโทษ ซึ่งเป็นไปตามธรรมชาติของมัน คำว่า “ธรรม” มีความหมาย ๔ ประการ ดังนี้

^๓วิทย์ วิสทเวทย์ อ้างใน วิรัช จงอยู่สุข, ความเป็นครู, หน้า ๖๔.

^๔ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : สิริวัฒนาอินเตอร์พรีนซ์, ๒๕๔๖), หน้า ๒๕๓.

^๕พุทธทาสภิกขุ, จริยธรรมสำหรับครู, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ประสานมิตร, ๒๕๔๕), หน้า ๓๐.

- ๑) ธรรมะ คือ ตัวธรรมชาติ เรามีหน้าที่ต้องเกี่ยวข้อง
- ๒) ธรรมะ คือ ตัวกฎธรรมชาติ เรามีหน้าที่ต้องเรียนรู้
- ๓) ธรรมะ คือ หน้าที่ตามกฎธรรมชาติ เรามีหน้าที่ต้องปฏิบัติ
- ๔) ธรรมะ คือ ผลที่เกิดมาจากการปฏิบัติหน้าที่ เรามีหน้าที่ต้องมี

หรือใช้มันอย่างถูกต้อง

ประเทศ รัสเซีย^๖ ได้กล่าวถึง สังคมคุณธรรม ที่มีความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน
ควรประกอบด้วยคุณธรรมที่พึงประสงค์อย่างน้อย ๘ ประการ ดังนี้

- ๑) ความซื่อสัตย์สุจริต
- ๒) ความมีน้ำใจ ความไม่ทอดทิ้งกัน ความมีจิตสาธารณะ รับผิดชอบ

ต่อส่วนรวม

- ๓) มีความขยันขันแข็ง อดทน อดกลั้น พึ่งตนเองได้ ไม่มัวเมา

ในอบายมุข

- ๔) มีสัมมาชีพ มีความพอเพียง
- ๕) มีความเคารพศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นคนของคนทุกคน สามารถ
รวมตัว ร่วมคิดร่วมทำอย่างเสมอภาค

๖) อนุรักษ์วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติ มีการใช้
อย่างเป็นธรรมและยั่งยืน

- ๗) มีความยุติธรรมและแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยสันติวิธี
- ๘) มีการพัฒนาจิตใจให้สูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง

การสังเคราะห์คุณลักษณะที่ดีของคนไทยที่พึงประสงค์ ซึ่งกำหนดไว้
ในมาตรฐานการศึกษาชาติ และชุดของคุณธรรมระดับบุคคลเพื่อมุ่งความสำเร็จของส่วนรวม
ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในการวิสัยของ สำนักงานเลขาธิการ
สภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ พบว่า คุณลักษณะที่จำเป็นต้องพัฒนา ๓ ด้าน ได้แก่^๗

^๖ประเทศ รัสเซีย, คุณธรรมนำการพัฒนา ยุทธศาสตร์สังคมคุณธรรม, (กรุงเทพมหานคร :
ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน),
๒๕๕๕), หน้า ๑๐.

^๗สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, รายงานเบื้องต้นการเสริมสร้าง
คุณธรรมในระบบการศึกษาไทย, (กรุงเทพมหานคร : วิ.ที.ซี. คอมมิวนิเคชั่น, ๒๕๕๐), หน้า ๑๑-๑๒.

๑) **คุณลักษณะด้านคุณธรรม** หมายถึง คุณลักษณะที่เป็นสภาพความดีงาม ในด้านต่าง ๆ รวม ๔ ชุค ได้แก่

(๑) **คุณธรรมที่เป็นปัจจัยแรงผลักดัน** หมายถึง ความดีงามที่ช่วยเร่งรัดให้กระทำการใด ๆ ให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ ได้แก่ ความขยันหมั่นเพียร ความอดทน ความสามารถพึ่งตนเอง และการมีวินัย

(๒) **คุณธรรมที่เป็นปัจจัยหล่อเลี้ยง** หมายถึง ความดีงามที่ช่วยเร่งรัดให้กระทำการใด ๆ ให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้อย่างต่อเนื่อง ได้แก่ ฉันทะ สัจจะ ความรับผิดชอบ ความสำนึกในหน้าที่ และความกตัญญู

(๓) **คุณธรรมที่เป็นปัจจัยเหนี่ยวรั้ง** หมายถึง ความดีงามที่ช่วยยึดประวิงหรือดักเตือนให้กระทำการใด ๆ ให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ ได้แก่ ความมีสติ และรอบคอบ และความตั้งใจให้ดี

(๔) **คุณธรรมที่เป็นปัจจัยสนับสนุน** หมายถึง ความดีงามที่ช่วยส่งเสริมให้กระทำการใด ๆ ให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ ได้แก่ ความเมตตา ความปรารถนาดีต่อกัน ความเอื้อเฟื้อต่อกัน ความไม่เห็นแก่ตัว ความไม่เอาเปรียบผู้อื่น และอะลุ่มอล่วย ถ้อยทีถ้อยอาศัย

๒) **คุณลักษณะด้านสังคม** หมายถึง คุณลักษณะที่เกี่ยวข้องกับการเข้าสังคม และการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น เช่น ความมีกิริยามารยาท การปรับตัว ความตรงต่อเวลา ความสุภาพ การมีสัมมาคารวะ การพูดจาไพเราะ และอ่อนน้อมถ่อมตน

๓) **คุณลักษณะด้านการเรียนรู้** หมายถึง คุณลักษณะที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาหาความรู้ การทำความเข้าใจในเรื่องต่าง ๆ เช่น ความใฝ่เรียนใฝ่รู้ ความรักโรงเรียน และความรักการอ่าน

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า คุณธรรม หมายถึง การกระทำหรือการปฏิบัติ เพื่อให้เกิดผลของการกระทำนั้น ๆ ถ้ามีการกระทำที่ดีย่อมก่อให้เกิดผลที่ดี

๒.๒.๒ ความสำคัญและประโยชน์ของคุณธรรมจริยธรรม

คุณธรรมจริยธรรม มีความสำคัญและเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับมนุษย์มาก เพราะจริยธรรมเป็นทั้งธรรมชาติและเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของมนุษย์โดยตรง เป็นที่ยอมรับว่า จริยธรรมที่ดี จะเป็นปัจจัยพื้นฐานที่จะช่วยให้สังคมมีความสุขสงบ และพัฒนาไปอย่างมีระบบ จริยธรรมที่ดียังเป็นปัจจัยพื้นฐานในการเอื้อประโยชน์ให้กับธรรมชาติ ทำให้มนุษย์สามารถมีชีวิตได้อย่างมีความสุข

ประกาศรี สี่ห้าไฟ^๔ อธิบายว่า จริยธรรมเป็นเครื่องกำหนดหลักปฏิบัติในการดำรงชีวิต เป็นแนวทางให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบเรียบร้อย ประกอบด้วยองค์ประกอบดังต่อไปนี้

๑) **ระเบียบวินัย** เป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่ง สังคมที่ขาดกฎเกณฑ์ทุกคนสามารถทำทุกอย่างได้ตามอำเภอใจ ย่อมเดือดร้อนระส่ำระสาย ขาดผู้นำ ผู้ตาม ขาดระบบที่กระชับความเข้าใจ เป็นแบบแผนให้ยึดปฏิบัติ การหย่อนระเบียบวินัยทำให้เกิดการละเมิดสิทธิและหน้าที่ตามบทบาทของแต่ละบุคคล ซาดีโคไว้ระเบียบวินัยย่อมยากที่จะพัฒนาไปได้ทัดเทียมชาติอื่น จึงควรประพฤติตามจารีตประเพณีของสังคม

๒) **สังคม** การรวมกลุ่มกันประกอบกิจกรรมอย่างมีระเบียบแบบแผนก่อให้เกิดขนบธรรมเนียมที่งดงาม มีวัฒนธรรมอันเป็นความมีระเบียบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน เป็นกลุ่มชนที่ขยายวงกว้าง เรียกว่า สังคม

๓) **อิสระเสรี** ความมีสำนึกในมโนธรรมที่พัฒนาเป็นลำดับ ก่อให้เกิดความอิสระ สามารถดำรงชีวิตตามสิ่งที่ได้เรียนรู้จากการศึกษา และประสบการณ์ในชีวิต มีความสุขอยู่ในระเบียบวินัยและสังคมของตน เป็นค่านิยมสูงสุดที่คนได้รับการขัดเกลาแล้วสามารถบำเพ็ญตนตามเสรีภาพเฉพาะตนได้อย่างอิสระ สามารถปกครองตนเองและชักนำตนเองได้ อยู่ในทำนองคลองธรรม

วสิน อินทสระ^๕ ได้กล่าวถึงความสำคัญของจริยธรรม ดังนี้

๑) จริยธรรมเป็นรากฐานอันสำคัญแห่งความเจริญรุ่งเรือง ความมั่นคง และความสงบสุขของปัจเจกชน สังคม และประเทศชาติอย่างยิ่ง รัฐควรส่งเสริมประชาชนให้มีจริยธรรมเป็นอันดับแรก เพื่อให้เป็นแกนกลางของการพัฒนาในด้านอื่น ๆ ทั้งเศรษฐกิจ การศึกษา การเมือง การปกครอง การพัฒนาที่ขาดจริยธรรมเป็นหลักยึดย่อมเกิดผลร้ายมากกว่าดี เพราะผู้มีความรู้แต่ขาดคุณธรรมย่อมก่อความเสื่อมเสียได้มากกว่าผู้มีความรู้ โดยท่านกล่าวว่า “ผู้มีความรู้แต่ไม่รู้วิธีที่จะประพฤติตน ย่อมก่อความเสื่อมเสียได้มากกว่าผู้มีความรู้น้อย ถ้าเปรียบเทียบความรู้เหมือนดิน จริยธรรมย่อมเป็นเหมือนน้ำ ดินที่ไม่มีน้ำ ยึดเหนี่ยวเกาะกุม ย่อมเป็นฝุ่นละอองให้ความรำคาญมากกว่าให้ประโยชน์ ดังนั้น คนที่มีความรู้ แต่ไม่มีจริยธรรม จึงมักเป็นคน ที่ก่อความรำคาญหรือเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่นอยู่เนื่อง ๆ”

^๔ประกาศรี สี่ห้าไฟ, **พื้นฐานการศึกษาทางศาสนาและจริยธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๕๐.

^๕วสิน อินทสระ, **พุทธจริยศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ทองกวาว, ๒๕๔๑), หน้า ๖-๘.

๒) การพัฒนาบ้านเมืองต้องพัฒนาจิตใจคนก่อน หรืออย่างน้อย

ก็ให้พร้อม ๆ กันไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การศึกษาวิชาการอื่น ๆ เพราะการพัฒนาที่ไม่มีจริยธรรมเป็นแก่นนั้นจะสูญเปล่า และเกิดผลเสียเป็นอันมาก ทำให้บุคคลลุ่มหลงในวัตถุและอบายมุข มากขึ้น การที่เศรษฐกิจต้องเสื่อมโทรม ประชาชนทุกข์ยาก เพราะคนในสังคมละเลยจริยธรรม กอบโกยเอาทรัพย์สินไว้เป็นประโยชน์ส่วนตัวมากเกินไป ขาดความเมตตาปราณี แล้งน้ำใจในการดำเนินชีวิตซึ่งกันและกัน

๓) จริยธรรม มิได้หมายถึงการถือศีล กินเพล เข้าวัดฟังธรรม จำศีล

ภาวนา โดยไม่ช่วยเหลือทำประโยชน์ให้แก่สังคม แต่หมายถึงความประพฤติ การกระทำ และความคิด ที่ถูกต้องเหมาะสม การทำหน้าที่ของตนอย่างถูกต้องสมบูรณ์ เว้นสิ่งควรเว้น ทำสิ่งควรทำ ด้วยความฉลาด รอบคอบ รู้เหตุ รู้ผล ถูกต้องตามกาลเทศะและบุคคล ดังนั้น จะเห็นว่าจริยธรรมจึงจำเป็นและมีคุณค่าสำหรับทุกคนในทุกวิชาชีพทุกสังคม สังคมจะอยู่รอดได้ ก็ด้วยจริยธรรม

๔) การทุจริต คดโกง การเบียดเบียนกันในรูปแบบต่าง ๆ อันเป็นเหตุ

ให้สังคมเสื่อมโทรม มีสาเหตุสำคัญมาจากการขาดจริยธรรมของคนในสังคม ทรัพยากรธรรมชาติในโลกนี้ น่าจะพอเลี้ยงชาวโลกไปได้อีกนาน ถ้าชาวโลกช่วยกันละทิ้งความละโมภโลภมาก แล้วมามีชีวิตอยู่อย่างเรียบง่าย ช่วยกันสร้างสรรค์สังคม ยึดเอาจริยธรรมเป็นทางดำเนินชีวิต ไม่ใช่ยึดเอาลาภยศ ความมีหน้ามีตาในสังคมเป็นจุดหมาย ถ้าสิ่งนั้นจะเกิดขึ้นก็ให้ถือเป็นเพียงผลพลอยได้ และนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการประพฤติดุธรรม เช่น อาศัยลาภผลเป็นเครื่องมือในการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ อาศัยยศและความมีหน้ามีเกียรติในสังคมเป็นเครื่องมือในการชักจูงผู้ที่เคารพนับถือเข้าหาธรรม

๕) จริยธรรมสอนให้เราเลิกละความหมั่นกตัญญูคนจน ให้เอาใจใส่ดูแล

เอื้ออาทรต่อผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นบุพการีของชาติ สอนให้เราถ่อมตัวเข้ากันได้ดีกับคนทั้งหลาย และไม่วางโตโอหังอวดดีหรือก้าวร้าวผู้อื่น สอนให้เราลดทิฐิฐานะลงให้มาก ๆ เพื่อจะได้มองเห็นสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริงไม่หลงสำคัญตัวว่ารู้ดีกว่า หรือมีความสามารถกว่าใคร ผู้นำที่มีจริยธรรมสูง ย่อมเป็นที่เคารพกราบไหว้ของผู้คนทั้งหลายได้อย่างสนิทใจ เราจึงควรเลือกผู้นำที่สามารถนำความสุขทางใจมาสู่มวลชนได้ด้วย เพื่อสันติสุขจะเกิดขึ้นทั้งภายในและภายนอก

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ ^{๙๐} ได้กล่าวถึงความสำคัญของจริยธรรมว่า การจัดการศึกษาควรเน้นคุณธรรมจริยธรรม เพราะเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับคนไทย หากได้รับการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมอย่างสม่ำเสมอ ผู้เรียนจะเป็นคนมีคุณภาพ เป็นทั้งคนดี คนเก่ง และมีแนวทางในการดำเนินชีวิตในสังคมที่ถูกต้อง ไม่ก่อให้เกิดปัญหาในสังคมและประเทศชาติ ในอนาคต ในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมควรมีนโยบายที่ชัดเจนด้วยการจัดให้มีหลักสูตร การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมเชิงปฏิบัติการแก่ผู้เรียนด้วย ทั้งนี้เพื่อให้สามารถนำไปปฏิบัติ และนำความรู้ไปใช้ให้ถูกต้องเกิดประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติ คุณธรรมและจริยธรรม ที่โรงเรียนควรสร้างให้แก่ผู้เรียน ได้แก่ ความซื่อสัตย์ ความอดทน และความอดุสาหะ

คำ พาหอม^{๙๑} กล่าวว่าจริยธรรมมีประโยชน์ ดังนี้

- ๑) ช่วยให้นุชนอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีระเบียบเป็นระบบ มีความอบอุ่น มีความรู้สึกปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข มีสันติภาพ
- ๒) ช่วยให้นุชนรู้จักตนเอง มีความสำนึกในหน้าที่ ความรับผิดชอบ ต่อตนเอง ความรับผิดชอบต่อครอบครัว ความรับผิดชอบต่อสังคมและประเทศชาติ
- ๓) ช่วยให้นุชนสามารถกำหนดเป้าหมายของชีวิต การดำเนินชีวิต และการพัฒนาชีวิตให้สำเร็จตามเป้าหมาย
- ๔) ช่วยให้นุชนสามารถปรับตนเองให้เข้ากับบุคคลอื่น ๆ และสังคม ได้อย่างมีระบบเป็นระเบียบ
- ๕) ช่วยให้นุชนสามารถแก้ปัญหาของชีวิต และมีความสามารถจัด บัดเป้าให้ทุกขจางหมดไปได้
- ๖) ช่วยให้นุชนมีเครื่องยึดเหนี่ยวและมีหลักปฏิบัติ เพื่อป้องกันการ เบียดเบียนการเอารัดเอาเปรียบกันในทางส่วนตัวและสังคม
- ๗) ช่วยพัฒนาคุณธรรมชีวิต ให้นุชนมีชีวิตที่ดีงาม มีสุขภาพจิต และสุขภาพกายดี เป็นชีวิตที่สมบูรณ์
- ๘) ช่วยสร้างสันติภาพในสังคมและสร้างสันติภาพของโลก

^{๙๐}เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, มหาวิทยาลัยที่ทางแยก : จุดประกายวิสัยทัศน์อุดมศึกษาไทย ในอนาคต, (กรุงเทพมหานคร : ชัคเชสมิเดีย, ๒๕๔๑), หน้า ๑๕๒.

^{๙๑}คำ พาหอม, ธรรมเพื่อชีวิต, (พระนครศรีอยุธยา : มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, ๒๕๔๔), หน้า ๕.

๘) เป็นวิถีทางแห่งปัญญา ทำให้มนุษย์มีเหตุผล รู้จักใช้สติปัญญา แก้ปัญหาของชีวิต มีความเชื่อมั่นในการทำความคิด โดยนำเอาหลักจริยธรรมมาเป็นเครื่องมือ แก้ปัญหาชีวิตแก้ปัญหาสังคม

๑๐) ช่วยให้มีมนุษย์เป็นคนหนักแน่น มีความขยันอดทน มานะต่อสู้ เพื่อเอาชนะความทุกข์ยากลำบากต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง

ดังนั้น จริยธรรมจึงเป็นการแสดงออกทางการประพฤติปฏิบัติที่งดงาม ซึ่งสะท้อนคุณธรรมภายในจิตใจให้เห็นเป็นรูปธรรม

๒.๒.๓ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรม

๑) ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของเพียเจต์ (Jean Piaget)^{๑๒}

ทฤษฎีการพัฒนาทางจริยธรรมของเด็กปฐมวัยในปัจจุบัน มีรากฐาน มาจากการศึกษาค้นคว้าของ ฌอง เพียเจต์ (Jean Piaget) นักจิตวิทยาชาวสวิสแบบปัญญานิยม และเป็นผู้ศึกษาเด็กโดยการสังเกต เพียเจต์พบว่าขั้นตอนของการพัฒนาทางจริยธรรม มีความคล้ายคลึงกับขั้นตอนการพัฒนาทางสติปัญญาของเด็ก เพียเจต์ เชื่อว่า พัฒนาการ ทางจริยธรรมของเด็กมีความสัมพันธ์สอดคล้องกับการพัฒนาทางสติปัญญา ซึ่งการพัฒนานั้น ยังเกี่ยวข้องกับการที่เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม การที่เด็กคบเพื่อนหรือเล่นกับเพื่อน ก็มีความสำคัญมากต่อการพัฒนาจริยธรรม

จริยธรรมวิพากษ์ หรือการที่เด็กจะตัดสินว่าสิ่งใดดีสิ่งใดชั่วก็พัฒนาขึ้น ในขณะที่เด็กโตขึ้น รู้จักคิดอย่างใช้เหตุผล และมีความเข้าใจถึงทัศนคติของผู้อื่น ซึ่งพัฒนาการ ทางจริยธรรมนี้ มีความสัมพันธ์ในทางบวกกับสติปัญญาและอายุของเด็ก จากการสังเกต และการสัมภาษณ์ของเพียเจต์ เขาได้แบ่งพัฒนาการทางจริยธรรมของเด็ก ออกเป็น ๔ ข้อ ดังนี้

(๑) **ขั้นก่อนจริยธรรม** ในช่วงสี่ปีแรกของชีวิต เด็กยังไม่มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎระเบียบของสังคม และไม่รู้วาระเบียบหรือกฎต่าง ๆ มีไว้เพื่ออะไร หรือรู้ก็น้อยมาก เด็กวัยนี้จะเล่นโดยไม่คำนึงถึงกฎกติกาใด ๆ แต่อย่างไรก็ตาม เพียเจต์เชื่อว่า แนวคิดที่ว่าอะไรผิดอะไรถูก ได้รับการเริ่มฝังรากมาบ้างตั้งแต่วัยทารก

(๒) **ขั้นรู้ความหมายของจริยธรรม** เป็นการพัฒนาทางจริยธรรม ของเด็กในช่วงอายุห้าถึงเจ็ดปี ขั้นตอนนี้หรืออาจเรียกว่า Stage of heteronymous morality (ขั้นยอมรับกฎเกณฑ์ระเบียบหรือคำสั่งจากผู้มีอำนาจเหนือตนโดยเฉพาะอย่างยิ่งพ่อแม่และครู)

^{๑๒}นีออน พินประดิษฐ์, จริยธรรม : ทฤษฎีและการพัฒนา, (ขอนแก่น : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๒), หน้า ๑๗-๒๔.

การที่เด็กจะตัดสินใจว่าอะไรผิดมากหรือน้อย จะถือเอาขนาดของความเสียหายที่เด็กได้ทำไป คือทำของเสียหายมากก็ผิดมาก ทำของเสียหายน้อยก็ผิดน้อย ส่วนในเรื่องของเจตนาจะทำผิดหรือไม่ได้เจตนาในเด็กไม่คำนึงถึง ในวัยนี้เด็กจะมีความเชื่อว่ากฎเกณฑ์หรือระเบียบต่าง ๆ เกิดจากบิดา มารดา หรือครู รู้จักเกรงกลัวผู้ใหญ่ และเห็นว่าคำสั่งหรือกฎเกณฑ์ต่าง ๆ เป็นสิ่งที่ต้องปฏิบัติตาม

(๓) **ขั้นระยะช่วงต่อระหว่างขั้นที่ ๒ และขั้นที่ ๔** เป็นการพัฒนาทางจริยธรรมของเด็กในช่วงอายุเจ็ดถึงเก้าปีโดยประมาณ เด็กในวัยนี้จะมีการเล่นกับเพื่อน คบเพื่อนและผูกความสัมพันธ์กับเพื่อนมากขึ้น ใกล้ชิดกับเพื่อนมากขึ้น เด็กเริ่มมีการให้และรับระหว่างกันและกัน เด็กในวัยนี้จะรู้ว่าการทำผิดจะต้องได้รับโทษเป็นการตอบแทน และขั้นตอนนี้จะเป็นช่วงวัยที่เด็กเริ่มคำนึงถึงความคิดเห็นของผู้อื่น คือไม่ได้คิดถึงความเห็นของตนฝ่ายเดียว

(๔) **ขั้นพิจารณาจริยธรรมจากความเกี่ยวข้อง** เป็นขั้นพัฒนาทางจริยธรรมของเด็กอายุประมาณ ๑๐ ถึง ๑๑ ปี เป็นระยะที่เด็กเริ่มพัฒนาจริยธรรมขึ้นสู่ระดับมีความคิดว่าอะไรผิดอะไรถูกโดยใช้เหตุผล โดยคำนึงถึงความยุติธรรมในความคิดอ่านของเขา เด็กมีเพื่อนมากขึ้นและสังคมกับเพื่อนมากขึ้น เริ่มมีกฎเกณฑ์ มีความคิดของตัวเอง หรือยึดพลังแห่งตน (Autonomous moral thinking) เด็กจะพิจารณาจากผลที่เกิดจากการกระทำนั้นด้วย เด็กโตจะตัดสินใจผิดถูกจากสถานการณ์และความเกี่ยวข้องของสถานการณ์ หรือความเกี่ยวข้องของเหตุการณ์นั้นกับบุคคล เด็กวัยนี้ยังเชื่อว่า กฎระเบียบต่าง ๆ อาจเปลี่ยนแปลงได้บ้างตามแต่สถานการณ์และการยอมรับหรือการตกลงกันในกลุ่มกับเพื่อน ๆ เช่น ในการเล่นเกมในเรื่องเกี่ยวกับกฎ ระเบียบ เด็กถือว่าเป็นผลผลิตของการปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนในสังคม จึงอาจเปลี่ยนแปลงได้

เพียเจต์ได้สรุปว่า เมื่อเด็กเจริญเติบโตมีอายุมากขึ้น จะมีความคิดอ่านในเรื่องจริยธรรมอย่างมีเหตุผลยิ่งขึ้น เพียเจต์อธิบายว่า เด็กอายุสี่ถึงเจ็ดปี รู้เรื่องจริยธรรมแบบ Heteronomy คือระเบียบวินัย หรือความดี ความชั่ว กำหนดโดยผู้มีอำนาจ เช่น พ่อแม่ หรือครู ถ้าผู้ใหญ่ดังกล่าว ชี้ว่าผิดหรือถูกก็ต้องเป็นไปตามนั้น เมื่อเด็กอายุย่างเข้าวัย ๑๐ ปี หรือมากกว่านั้น เด็กจะมีความคิดอ่านในเรื่องจริยธรรม มีเหตุผลลึกซึ้งยิ่งขึ้น ซึ่งเรียกว่ามีความคิดของตัวเอง หรือยึดพลังแห่งตน คือเด็กเริ่มมีเหตุผลของตัวเองโดยเชื่อมโยงกับเรื่องหรือปัจจัยอื่น ๆ และที่สำคัญยังโยงเกี่ยวกับความคิดเห็นของเพื่อน ๆ ของเขาด้วย ดังนั้น การให้เด็กได้เล่นด้วยกันแบบร่วมมือซึ่งกันและกัน จะทำให้มีพัฒนาจริยธรรมดียิ่งขึ้น และมีความคิดของตัวเอง หรือยึดพลังแห่งตนมากขึ้น

๒) ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก (Lawrence Kohlberg)^{๑๓}

โคลเบอร์ก ได้ ศึกษางานของเพียเจท์ และยึดทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของเพียเจท์เป็นหลักในการสร้างทฤษฎี กล่าวคือเชื่อว่ามนุษย์จะมีพัฒนาการทางจริยธรรมเป็นขั้น ๆ จากขั้นต่ำไปสู่ขั้นสูงขึ้นตามลำดับ จนสามารถคิดหาเหตุผลแบบนามธรรมอันเป็นขั้นสูงสุดได้ โคลเบอร์ก ได้ทำการศึกษาบุคคลต่างเชื้อชาติ ต่างวัฒนธรรม ทั้งในทวีปยุโรป เอเชีย และอเมริกา พบว่า จากการศึกษาบุคคลอย่างกว้างขวาง สามารถแบ่งระดับพัฒนาการทางจิตใจ และการใช้เหตุผลทางจริยธรรม ออกเป็น ๓ ระดับ ซึ่งแต่ละระดับแบ่งออกเป็น ๒ ขั้น ดังนี้

(๑) ระดับก่อนเกณฑ์ หรือระดับก่อนมีจริยธรรมอย่างแน่นอนของตนเอง เป็นระดับที่บุคคลยึดตนเองเป็นศูนย์กลางในการตัดสินใจกระทำ การจะทำสิ่งใดมักนึกถึงประโยชน์ที่ตนจะได้รับเป็นใหญ่ จะพิจารณาถึงอำนาจของผู้ใหญ่ หรือผลที่เกิดขึ้นตามมาจากการกระทำทางร่างกายโดยมิได้คำนึงถึงการกระทำนั้นจะส่งผลต่อบุคคลอื่นอย่างไร ระดับนี้ แบ่งออกเป็น ๒ ขั้น

ขั้นที่ ๑ หลักการเชื่อฟังคำสั่งและหลบหนีการถูกลงโทษ บุคคลที่มีการตัดสินใจอยู่ในขั้นนี้จะตัดสินใจกระทำ ดี-เลว ถูก-ไม่ถูก โดยพิจารณาที่ผลของการกระทำว่า จะส่งผลต่อตนเองอย่างไร หลบหลีกการถูกลงโทษทางกาย เพราะกลัวได้รับความเจ็บปวด ยอมทำตามคำสั่งบุคคลที่มีอำนาจทางกายเหนือตน บุคคลที่ใช้การตัดสินใจขั้นนี้มักเป็นเด็กอายุ ๒-๗ ปี

ขั้นที่ ๒ หลักการแสวงหารางวัล บุคคลที่มีการตัดสินใจอยู่ในขั้นนี้ เป็นผู้ถือว่าการกระทำที่ถูกต้อง คือ การกระทำที่สนองความต้องการของตน และทำให้ตนเกิดความพอใจ การสัมพันธ์กับบุคคลอื่นเป็นไปในลักษณะแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน การกระทำแบบดีมาดีตอบ ร้ายมาร้ายตอบ เข้าทำนอง ตาต่อตา ฟันต่อฟัน บุคคลที่ใช้การตัดสินใจขั้นนี้มักเป็นเด็กอายุ ๗-๑๐ ปี

(๒) ระดับตามเกณฑ์ เป็นระดับที่บุคคลเรียนรู้ที่จะกระทำตามกฎเกณฑ์ของกลุ่มย่อยของตน กระทำตามกฎหมาย หรือกฎเกณฑ์ของศาสนา รู้จักที่จะเอาใจเขามาใส่ใจเรา มีความสามารถที่จะแสดงบทบาทของตนได้อย่างเหมาะสมเมื่ออยู่ในสังคม ให้ความสำคัญ

^{๑๓}พรหมทิพย์ ศิริวรรณบุษย์, ทฤษฎีจิตวิทยาพัฒนาการ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๑๖๕-๑๖๗.

ต่อความคาดหวังของสังคม การดำเนินหรือยกย่องชมเชยจากสังคม เป็นสิ่งที่ควบคุมความประพฤติของบุคคลที่อยู่ในระดับนี้ได้ ระดับนี้แบ่งออกเป็น ๒ ชั้น ได้แก่

ขั้นที่ ๑ หลักการทำตามผู้อื่นเห็นชอบ พฤติกรรมที่ดีตามที่สนะของผู้ใช้หลักการตัดสินขั้นนี้ก็คือ การทำให้บุคคลอื่นพอใจและยอมรับ ลักษณะที่เด่นก็คือ การคล้อยตามและพยายามทำตนให้บุคคลอื่นรักหรือมองเห็นว่าน่ารัก บุคคลที่ใช้การตัดสินขั้นนี้มักจะเป็นเด็กอายุ ๑๐-๑๓ ปี

ขั้นที่ ๒ หลักการทำตามหน้าที่ทางสังคม บุคคลจะเริ่มมองเห็นความสำคัญของกฎเกณฑ์ และระเบียบต่าง ๆ เห็นความสำคัญของการทำหน้าที่ของตน แสดงการยอมรับ เคารพในอำนาจ และมุ่งรักษาไว้ซึ่งกฎเกณฑ์ทางสังคม บุคคลที่ใช้การตัดสินขั้นนี้มักเป็นเด็กอายุ ๑๓-๑๖ ปี และผู้ใหญ่โดยทั่วไป

(๓) ระดับเหนือกฎเกณฑ์ หรือระดับจริยธรรมอย่างมีวิจารณญาณ ในระดับการตัดสินพฤติกรรมใด ๆ เป็นไปตามความคิดและเหตุผลของตนเอง และตัดสินใจไปตามที่ตนคิดว่าเหมาะสมไม่ทำตามกฎเกณฑ์ของสังคมอย่างเดียว แต่พิจารณาถึงจริยธรรมที่ตนยึดเป็นหลักด้วย และการเปลี่ยนแปลงกฎเกณฑ์ของสังคมอาจทำได้เพื่อประโยชน์ของส่วนรวม ระดับนี้แบ่งออกเป็น ๒ ชั้นเช่นกัน ได้แก่

ขั้นที่ ๑ หลักการทำตามสัญญาสังคม ขั้นนี้ยึดประโยชน์และความถูกต้องเฉพาะเรื่องเฉพาะกาลเทศะเป็นการกระทำที่เป็นไปตามข้อตกลงและยอมรับกับบุคคลที่มีจิตใจสูง โดยจะต้องนำเอากฎเกณฑ์ของสังคม กฎหมาย ศาสนา และความคิดเห็นของบุคคล รอบข้างมาร่วมในการพิจารณาความเหมาะสมด้วยใจเป็นกลาง แล้วตัดสินใจโดยยึดความถูกต้อง ที่ตนเองวินิจฉัยอีกครั้งหนึ่ง โดยยึดหลักความสำคัญของส่วนรวม เข้าใจสิทธิของตนและผู้อื่น สามารถควบคุมตนเองได้ มีความภาคภูมิใจเมื่อทำดี และละอายใจตนเองเมื่อทำชั่ว บุคคลที่ใช้การตัดสินขั้นนี้มักเป็นผู้ที่มีอายุมากกว่า ๑๖ ปี ขึ้นไป

ขั้นที่ ๒ หลักการยึดอุดมคติสากลหรือคุณธรรมสากล มีลักษณะแสดงถึงความเป็นสากล นอกเหนือจากกฎเกณฑ์ในสังคมของตน มีความยืดหยุ่นทางจริยธรรม เพื่อจุดมุ่งหมายอันปลายอันเป็นอุดมคติที่ยิ่งใหญ่ มีหลักธรรมประจำใจของตนเอง มีความเกลียดกลัวในความชั่ว เลื่อมใสศรัทธาในความดีงาม บุคคลที่มีการตัดสินใจเช่นนี้ ส่วนใหญ่เป็นวัยผู้ใหญ่ตอนกลาง

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมคุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการ

การศึกษาเป็นพื้นฐานสำคัญของบุคคลและสังคมส่วนรวม ตามกฎปญญาสากล ว่าด้วยสิทธิมนุษยชนกำหนดว่าทุกคนมีสิทธิในการศึกษา การศึกษาจะต้องเป็นการบังคับ การศึกษาจะต้องเพื่อพัฒนาบุคลิกภาพของมนุษย์อย่างเต็มที่ ยังความเคารพต่อสิทธิมนุษยชน ส่งเสริมความเข้าใจระหว่างประชาชาติ กลุ่มเชื้อชาติ และศาสนา ความสำคัญของการศึกษา จึงเป็นปัจจัยพื้นฐานปัจจัยหนึ่งในการดำรงชีวิต การจัดการศึกษาที่ต้องคำนึงถึงสังคมแวดล้อม และปัจจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องและทันสมัย

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข มีศักยภาพในการศึกษาต่อและประกอบอาชีพ จึงกำหนดเป็นจุดหมายเพื่อให้เกิดกับผู้เรียน เมื่อจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังนี้

๑. มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัย และปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ ยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

๒. มีความรู้ ความสามารถในการสื่อสาร การคิด การแก้ปัญหา การใช้เทคโนโลยี และมีทักษะชีวิต

๓. มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี มีสุขนิสัย และรักการออกกำลังกาย

๔. มีความรักชาติ มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและพลโลก ยึดมั่นในวิถีชีวิตและการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

๕. มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย การอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม มีจิตสาธารณะที่มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามในสังคม และอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข

เพื่อให้การจัดการศึกษาเป็นไปตามหลักการ จุดหมาย และมาตรฐานการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ ให้สถานศึกษาและผู้ที่เกี่ยวข้องมีแนวปฏิบัติในการจัดหลักสูตรสถานศึกษา จึงได้กำหนดโครงสร้างของหลักสูตรขั้นพื้นฐานให้มีสาระการเรียนรู้ตามหลักสูตร ซึ่งประกอบด้วยองค์ความรู้ทักษะหรือกระบวนการการเรียนรู้ และคุณลักษณะหรือค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม ของผู้เรียนเป็น ๘ กลุ่ม คือ ภาษาไทย, คณิตศาสตร์, วิทยาศาสตร์, สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม, สุขศึกษาและพลศึกษา, ศิลปะ, การงานอาชีพและเทคโนโลยี และภาษาต่างประเทศ

การส่งเสริมคุณธรรมสำหรับนักเรียนในสถานศึกษา ส่วนใหญ่เป็นการสอนในวิชาพระพุทธศาสนา เพื่อเสริมสร้างให้นักเรียนมีคุณภาพในการดำรงชีวิต มีศีลธรรมคุณธรรมประจำใจ และมีคุณสมบัติต่าง ๆ ตามความประสงค์ของสังคมไทย และมีการปลูกฝังคุณธรรมไว้ในวิชาจริยธรรม เพื่อให้นักเรียนรู้จักดำรงชีวิตบนพื้นฐานแห่งคุณธรรม มีความกล้าทางคุณธรรม ไม่เบียดเบียนผู้อื่น มีความซื่อสัตย์สุจริตและยุติธรรม มีระเบียบวินัย มีความอดทน รู้จักประหยัด มีความรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัว ท้องถิ่น และประเทศชาติ^{๔๔}

สวัสดิ์ สุวรรณอักษร ^{๔๕} ได้เสนอว่า การสอนวิชาพระพุทธศาสนา จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเน้นทั้งภาคความรู้ ความเข้าใจ และการฝึกปฏิบัติ รวมทั้งจัดบรรยากาศสิ่งแวดล้อมและกิจกรรมเสริมพิเศษ เพื่อส่งเสริมความประพฤติของนักเรียนให้อยู่ในขอบเขตที่ดีงาม มีความรับผิดชอบต่อการกระทำของตน และยึดถือคุณธรรมมาปฏิบัติจนเกิดความเคยชินเป็นนิสัย ผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาควรพิจารณามีดังต่อไปนี้

๑. ควรคำนึงถึงจุดประสงค์ของวิชาพระพุทธศาสนาอยู่ตลอดเวลาในขณะที่สอน และศึกษาจากคู่มือหรือแผนการสอนอยู่เสมอ

๒. ควรสอนโดยวิธีชี้แจงสิ่งที่ถูก สิ่งที่ดี สิ่งใดควร สิ่งใดไม่ควร อธิบาย ยกเหตุผลหรือตัวอย่างให้นักเรียนเห็นจริง เพื่อให้นักเรียนเข้าใจและเกิดความศรัทธา ทั้งกาย วาจา และใจ

๓. ควรสอนโดยวิธีสาธิตหรือทำให้ดูเป็นแบบอย่างที่ดีทั้งในและนอกโรงเรียน เพื่อให้นักเรียนปฏิบัติตามด้วยความเลื่อมใสศรัทธา และครูอาจารย์ทุกคนในโรงเรียน และคนในชุมชน หรือในสังคมจะต้องเป็นแบบอย่างที่ดีให้นักเรียนเห็นอยู่เสมอ

๔. ควรสอนด้วยความรัก ความเอาใจใส่อย่างจริงใจต่อนักเรียน มีความรู้สึกที่ละเอียดอ่อน ช่างสังเกตต่อพฤติกรรมของนักเรียน และเมื่อพบเห็นสิ่งที่ไม่ดีงามเกิดขึ้น ควรจะมีความกระตือรือร้นที่จะแนะนำสั่งสอนหรือให้คำปรึกษาด้วยความจริงใจและเต็มใจ

๕. ควรหมั่นศึกษาหาความรู้และข้อมูลข่าวสารเพิ่มเติมอยู่เสมอ ทั้งในเรื่องของพระพุทธศาสนาและวิทยาการด้านอื่น ๆ เพื่อให้ก้าวทันต่อความผันผวนเปลี่ยนแปลงทุกด้านของสังคมและวัฒนธรรม และพร้อมที่จะให้ความรู้ที่ถูกต้องตามหลักพุทธธรรมแก่นักเรียน

^{๔๔}ประกาศรี สี่ห้าไฟ, พื้นฐานการศึกษาทางศาสนา และจริยธรรม, หน้า ๕๘.

^{๔๕}สวัสดิ์ สุวรรณอักษร, การสอนพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : กรมวิชาการ, ๒๕๓๑),

๖. ควรสอนโดยวิธีให้นักเรียนได้มีโอกาสอภิปรายหรือแสดงความคิดเห็นให้มากที่สุด ไม่ควรผูกขาดเป็นผู้พูดหรือบรรยายแต่ผู้เดียว ควรสร้างสถานการณ์หรือยกปัญหาหรือตัวอย่างขึ้นแล้วให้นักเรียนวิเคราะห์เหตุและผล พร้อมทั้งเสนอแนะแนวทางแก้ไข โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

๗. ควรเลือกใช้อุปกรณ์การสอนที่เหมาะสมกับวัยของผู้เรียน

๘. ควรเปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วม หรือเข้าร่วมในการจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา หรือพานักเรียนไปร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่วัดจัดขึ้นในวันสำคัญ

สำเร็จ เอลิมเผ่า^{๑๖} ได้สรุปองค์ประกอบสำคัญของการส่งเสริมคุณธรรมในโรงเรียนดังนี้

๑. การบริหารโรงเรียน ได้แก่ การปฏิบัติเป็นแบบอย่างของครูแก่นักเรียน การกำหนดระเบียบข้อบังคับ ติดตามผล เป็นต้น

๒. การสอนหรือวิธีการสอนของครู

๓. การจัดสภาพแวดล้อมภายในโรงเรียนให้สอดคล้องกับการสอนของครู

๔. การจัดกิจกรรมจริยศึกษา

ทั้ง ๔ องค์ประกอบนี้ ควรต้องดำเนินไปพร้อม ๆ กัน และมีความสัมพันธ์กันทั้งหมดการส่งเสริมคุณธรรมให้แก่แก่นักเรียนในโรงเรียนจึงจะบรรลุเป้าหมายตามที่คาดหวังไว้

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ภาระหน้าที่ของโรงเรียนมิได้มีแต่เพียงการจัดการเรียนการสอนให้นักเรียนมีความรู้ และทักษะพื้นฐานในการดำรงชีวิตเท่านั้น หากแต่ยังมีความรับผิดชอบที่จะต้องสร้างคุณสมบัติของความเป็นพลเมืองดี มีคุณธรรมให้แก่เยาวชนที่จะออกไปเป็นสมาชิกของสังคมอีกด้วย โรงเรียนจึงต้องทำหน้าที่จัดกระบวนการทั้งหมด เพื่อเสริมสร้างและปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมอันดีงามเพื่อนำไปสู่ชีวิตที่สงบสุข การสอนให้เยาวชนรู้ว่าสิ่งใดดีสิ่งใดชั่ว คือการให้ความรู้ ความเชื่อ และเน้นการสร้างทัศนคติ

^{๑๖} สำเร็จ เอลิมเผ่า, จริยธรรมทั่วไป, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๗), หน้า ๑๘-๑๙.

กระทรวงศึกษาธิการ^{๑๖} ได้กำหนดนโยบายการปฏิรูปเรียนรู้ในปีการศึกษา ๒๕๕๐ โดยมุ่งเน้นคุณธรรมนำความรู้ นำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ได้กำหนดคุณธรรม ๘ ประการ ให้เกิดคุณลักษณะอันพึงประสงค์แก่นักเรียน ได้แก่ ความขยัน ความประหยัด ความซื่อสัตย์ ความมีวินัย ความสะอาด ความสุภาพ ความสามัคคี และความมีน้ำใจ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

๑. ความขยัน

กรมวิชาการ^{๑๗} ได้ให้ความหมายว่า ความขยัน หมายถึง ความพยายามอย่างแข็งขัน เพื่อให้เกิดความสำเร็จในงาน

ราชบัณฑิตยสถาน^{๑๘} ได้ให้ความหมายว่า ความขยัน หมายถึง การทำงานอย่างแข็งขัน ไม่ปล่อยปละละเลย ทำหรือประพฤติเป็นปกติสม่ำเสมอ ไม่เกียจคร้าน

พฤติกรรมของผู้มีความขยัน มีดังต่อไปนี้

- ๑) ตื่นนอนแต่เช้าทุกวัน
- ๒) ทำงานที่ได้รับมอบหมายแล้วเสร็จตามเวลาที่กำหนดทุกครั้ง
- ๓) ไม่จับจดล่าช้า เลี่ยงงาน เกียจงาน และผัดวันประกันพรุ่ง
- ๔) ใช้เวลาว่างทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ เช่น อ่านหนังสือ ทำงานอดิเรก
- ๕) มีความมานะ บากบั่น อดทนต่ออุปสรรค และความยากลำบาก

ในการทำงาน ช่วยเหลืองาน ให้ความร่วมมือในการทำงานของหมู่คณะ^{๑๙}

กล่าวโดยสรุป ความขยันหมั่นเพียร หมายถึง ความพยายามและตั้งใจในการกระทำให้สิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือหลายสิ่งหลายอย่างเป็นปกติ สม่ำเสมอ ไม่เกียจคร้าน ด้วยความภาคภูมิใจ ตามกำลังความรู้ ความสามารถแห่งตน โดยมีเป้าหมายเพื่อความสำเร็จ

^{๑๖}กระทรวงศึกษาธิการ อังใน วรณพร มุมกระโทก, แผนการจัดกิจกรรมปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม ๘ ประการโดยใช้นิทานเป็นฐานข้อมูล , [ออนไลน์] แหล่งที่มา : www.tessaban2.ac.th/wannaporn/9.doc [๑๘ สิงหาคม ๒๕๕๔].

^{๑๗}กรมวิชาการ, คุณธรรมและจริยธรรม, (กรุงเทพมหานคร : กรมวิชาการ, ๒๕๒๓), หน้า ๑๕๖.

^{๑๘}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๔๒, [ออนไลน์] แหล่งที่มา : <http://rirs3.royin.go.th/dictionary.asp> [๑๘ สิงหาคม ๒๕๕๔].

^{๑๙}อรพินธ์ กันทะวัน, “ผลการจัดการเรียนรู้ เรื่อง คุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการ กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ โดยใช้กระบวนการกลุ่มร่วมมือ Co-op Co-op”, วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน. (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๒), หน้า ๑๒

เห็นคุณค่าของความขยันหมั่นเพียร ชื่นชมคนที่มีความขยันหมั่นเพียรและประสบความสำเร็จในชีวิต มีนิสัยอดทน มีความรับผิดชอบ กล้าหาญ เชื่อมั่นในตัวเอง สามารถปฏิบัติงาน ที่ได้รับมอบหมายด้วยความเอาใจใส่ ไม่ย่อท้อ จนสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้

๒. ความประหยัด

รุจิร ภูสาระ ^{๒๑} ได้ให้ความหมายว่า ความประหยัด หมายถึง การใช้จ่ายตามความจำเป็น หรือใช้จ่ายอย่างเหมาะสมกับสภาพของตนเองและครอบครัว

ราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๔๒ ^{๒๒} ให้ความหมายว่า ประหยัด หมายถึง ยับยั้ง, ระมัดระวัง เช่น ประหยัดปาก, ประหยัดคำ, ใช้จ่ายแต่พอควรแก่ฐานะ

ประเภทของการประหยัด แบ่งออกเป็นประเภทต่าง ๆ ดังนี้^{๒๓}

๑) การประหยัดทรัพย์ หมายถึง การรู้จักใช้จ่ายทรัพย์สินเงินทองที่มีอยู่ หรือที่หาได้ในทางที่เหมาะสม และเป็นประโยชน์ต่อตนเองและครอบครัวอย่างแท้จริง ตามความจำเป็น สามารถปลูกฝังให้เกิดขึ้นได้ ดังนี้

(๑) แบ่งทรัพย์ออกเป็นสัดส่วน ใช้จ่ายตามสัดส่วนให้พอดี

(๒) เลือกซื้อหาสิ่งของหรือเครื่องใช้ตามควรแก่ฐานะ

(๓) งดการใช้จ่ายในสิ่งที่ไม่จำเป็นต่าง ๆ

(๔) ไม่เที่ยวเตร่ในสถานที่เร่รุ่มต่าง ๆ

(๕) ละทิ้งค่านิยมที่ไม่ดี เช่น ใช้จ่ายราคาแพง ๆ การนิยมใช้ของที่มาจากต่างประเทศและของฟุ่มเฟือยต่าง ๆ

๒) การประหยัดเวลา หมายถึง การรู้จักคุณค่าของเวลาและใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคมให้มากที่สุด โดยไม่ปล่อยเวลาให้เสียไปโดยเปล่าประโยชน์สามารถปลูกฝังให้เกิดขึ้นได้ ดังนี้

(๑) รู้จักแบ่งเวลาให้เป็นสัดส่วนและใช้เวลาให้ถูกทาง

(๒) พยายามใช้เวลาให้เป็นประโยชน์มากที่สุด

(๓) ไม่ทำให้คนอื่นเสียเวลาเพราะตัวเราเป็นต้นเหตุ เช่น การผัดนัด

^{๒๑}รุจิร ภูสาระ, คุณธรรมสำหรับเยาวชน, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๑), หน้า ๘.

^{๒๒}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๔๒, [ออนไลน์].

^{๒๓}อรพินธ์ กันทะรัน, “ผลการจัดการเรียนรู้ เรื่อง คุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการ กลุ่มสาระ

๓) การประหยัทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง การรู้จักประโยชน์ และคุณค่าของทรัพยากรต่าง ๆ เช่น ดิน น้ำ อากาศ ธาตุ ดินไม้ ที่มีอยู่ตามธรรมชาติ โดยสามารถใช้ประโยชน์ในทรัพยากรเหล่านั้นให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่าต่อตนเองและสังคม

ประโยชน์และความสำคัญของการประหยัด

- (๑) ทำให้ตั้งตัวได้ มีฐานะมั่นคง
- (๒) ทำให้ครอบครัวมั่นคง ไม่เดือดร้อน
- (๓) ทำให้เป็นคนมีระเบียบในการดำเนินชีวิต
- (๔) ทำให้ประเทศชาติเจริญรุ่งเรืองและเศรษฐกิจของชาติมีความมั่นคง

สรุปว่า การประหยัดเป็นคุณธรรมที่สำคัญอันหนึ่งในสังคม ที่ทำให้คนในสังคมมีระเบียบในการดำเนินชีวิต รวมทั้งรู้จักใช้ประโยชน์ในทรัพยากรให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่าต่อตนเองและสังคม ทำให้ประเทศชาติเจริญรุ่งเรืองและเศรษฐกิจของชาติมีความมั่นคง

๓. ความซื่อสัตย์

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๔๒^{๒๔} ได้ให้ความหมายว่า ความซื่อสัตย์ หมายถึง การประพฤติตรงและจริงใจ ไม่คิดทรยศ และหลอกลวง

บัณฑิต พัดเย็น^{๒๕} กล่าวว่า ความซื่อสัตย์ หมายถึง การประพฤติตรงไปตรงมาทางกาย วาจา และจิตใจ ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น

กรมการศาสนา^{๒๖} ได้ให้ความหมายของความซื่อสัตย์ไว้ว่า หมายถึง ให้เป็นคนตรง ประพฤติอะไรด้วยน้ำใสใจจริง

รวิชัย ชัยจิรฉายากุล^{๒๗} ได้อธิบายความหมายของความซื่อสัตย์ไว้ว่า หมายถึง การประพฤติตนด้วยความจริงใจ และตรงไปตรงมาทั้งกาย วาจา และใจ ทั้งต่อตนเอง และผู้อื่น

^{๒๔}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๔๒, [ออนไลน์].

^{๒๕}บัณฑิต พัดเย็น, การส่งเสริมคุณธรรมสำหรับเด็กและเยาวชน, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๗), หน้า ๕.

^{๒๖}กรมการศาสนา, คุณธรรม จริยธรรมสำหรับนักเรียน, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๒๑), หน้า ๘.

^{๒๗}รวิชัย ชัยจิรฉายากุล, การพัฒนาคุณธรรมสำหรับนักเรียน, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๕), หน้า ๕๕.

ทวี บุญยเกตุ^{๒๘} กล่าวว่า ความซื่อสัตย์สุจริต หมายถึง ความภักดี ซื่อตรง การประพฤติตรง คือมีความตรง ไม่คดโกง ไม่หลอกลวง และไม่เอาเปรียบ

สมาน ชาลีเครือ^{๒๙} ได้ให้ความหมายว่า ความซื่อสัตย์ หมายถึง ลักษณะ พฤติกรรมหรือความรู้สึกของบุคคลในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่กำหนด ไม่ทุจริต ประพฤติชอบ รับผิดชอบต่อหน้าที่ ตรงต่อเวลา ยุติธรรม และละอายเกรงกลัวต่อบาป

ถาวร รอดเทศ^{๓๐} ให้ความหมายของความซื่อสัตย์ว่า คือการมีค่านิยม ประพฤติ ปฏิบัติตรงต่อความจริง อันได้แก่ การตรงต่อหน้าที่ความรับผิดชอบ คำนับสัญญา ระเบียบ กฎเกณฑ์ที่ดีของสังคม ซึ่งในทางพระพุทธศาสนา ได้แบ่งความซื่อสัตย์ออกเป็น ๓ ด้าน คือ

๑. ความซื่อสัตย์ทางกาย หมายถึง การไม่ฆ่าสัตว์ การไม่ลักทรัพย์ การไม่ประพฤติดีกในกาม และการให้ความช่วยเหลือผู้อื่นตามกำลังและโอกาสเท่าที่จะสามารถทำได้

๒. ความซื่อสัตย์ทางวาจา หมายถึง การพูดความจริง ตรงไปตรงมา พูดในสิ่งที่ควรพูด ไม่พูดเพื่อเชื่อ และต้องเป็นคำพูดที่อ่อนหวานน่าฟัง

๓. ความซื่อสัตย์ทางใจ หมายถึง กิจกรรมที่ใช้ใจเป็นสำคัญ อันได้แก่ การไม่โลภที่อยากได้ของคนอื่นมาเป็นของตน

ความซื่อสัตย์เป็นคุณธรรมที่เน้นความซื่อตรงต่อตนเอง หน้าที่การงาน คำนับ สัญญา แบบแผน กฎหมาย และความถูกต้องอันดีงาม ลักษณะพฤติกรรมได้แก่

๑. ซื่อตรงต่อเวลา
๒. ซื่อตรงต่องานของตนเองที่กำหนดไว้
๓. ซื่อตรงต่อหน้าที่การงานที่อยู่ในความรับผิดชอบของตน
๔. ซื่อตรงต่อคุณธรรมที่ยึดถือปฏิบัติ
๕. ซื่อตรงต่อการนัดหมาย
๖. ซื่อตรงต่อการให้สัญญา

^{๒๘} ทวี บุญยเกตุ, *คุณธรรมสำหรับเยาวชน*, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๕), หน้า ๔๕.

^{๒๙} สมาน ชาลีเครือ, “การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างค่านิยมเชิงสังคมกับความซื่อสัตย์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ จังหวัดกรุงเทพมหานคร”, *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๒๓).

^{๓๐} ถาวร รอดเทศ, *จริยธรรมเบื้องต้น*, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๓), หน้า ๑๔.

๗. ชื่อตรงต่อทรัพย์สินของผู้อื่น
๘. ชื่อตรงต่อหน้าที่การงานผู้อื่น
๙. ชื่อตรงต่อระเบียบแบบแผนประเพณี
๑๐. ชื่อตรงต่อกฎหมายที่เกี่ยวกับสังคม
๑๑. ชื่อตรงต่องานที่ได้รับมอบหมาย
๑๒. ชื่อตรงต่อข้อมูลปัจจุบัน โดยรู้จักจำแนกระหว่างข้อมูล และค่าประเมินของผู้อื่นได้เป็นอย่างดี

กนก จันทร์ขจร^{๓๐} ให้ความหมายว่า ความซื่อสัตย์ หมายถึง ตรงและจริง ความซื่อตรงไม่มีเล่ห์เหลี่ยม ประพฤติปฏิบัติซื่อตรงทั้งกาย วาจา ใจ และยังคงกล่าวถึงความซื่อสัตย์ว่าเป็นคุณธรรมประจำมนุษย์ คนเราจะได้ชื่อว่ามีความสัตย์ต้องมีความจริง ๕ ประการ คือ

๑. จริงต่อการทำงาน หมายถึง ทำอะไรทำจริง มุ่งให้งานสำเร็จ เกิดประโยชน์ส่วนตนหรือส่วนรวมได้จริง ๆ

๒. จริงต่อหน้าที่ หมายถึง ทำจริงในงานที่ได้รับมอบหมายซึ่งเรียกว่าหน้าที่ทำงานเพื่องานทำงานให้ดีที่สุด ไม่เลินเล่อ ไม่หละหลวม ไม่หลีกเลียงบิดพลิ้ว เอาใจใส่หน้าที่ให้งานสำเร็จเกิดผลดี

๓. จริงต่อวาจา หมายถึง การพูดความจริง ไม่กลับกลอก หรือตลบตะแลง รักษาวาจาสัตย์อย่างเคร่งครัด พูดจริงทำจริงตามที่พูด ดังพุทธศาสนสุภาษิตที่ว่า “ความสัตย์จริงเป็นวาจาที่ไม่ตาย”

๔. จริงต่อบุคคล หมายถึง มีความจริงใจต่อคนที่เกี่ยวข้อง จริงใจต่อมิตรและผู้ร่วมงานจริงใจต่อเจ้านายของตน เรียกว่ามีความจงรักภักดีหรือสวามิภักดิ์ จริงใจต่อผู้มีพระคุณ เรียกว่ามีความกตัญญูทดแทน

๕. จริงต่อความดี หมายถึง มุ่งประพฤติปฏิบัติต่อความดีจนติดเป็นนิสัย เป็นบุคคลที่ประกอบด้วยคุณธรรม คือ หิริ ความละอายแก่ใจที่จะประพฤติชั่ว และโอตตปปะ ความเกรงกลัวต่อความผิดที่ตนจะได้รับทั้งในที่ลับและที่แจ้ง

^{๓๐} กนก จันทร์ขจร, เด็กและคุณธรรมประจำใจ, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๕), หน้า ๖๔๔-๖๔๕.

ชุดิมา สัจจันนท์^{๓๒} ได้ให้ความหมายไว้ว่า ความซื่อสัตย์สุจริตคือการประพฤติปฏิบัติตนอย่างซื่อตรงทั้งกาย วาจา ใจ ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น ทั้งต่อหน้าและลับหลังและยังกล่าวอีกว่า ซื่อสัตย์ยังหมายรวมถึง ความซื่อตรงต่อหน้าที่ ความสุจริตต่ออาชีพ ตั้งใจทำงานที่ได้รับมอบหมายอย่างเต็มกำลัง รวมทั้งซื่อตรงต่อผู้อื่น จักเป็นที่เชื่อถือ เคารพนับถือในสังคม

กล่าวโดยสรุป ความซื่อสัตย์เป็นการกระทำหรือการแสดงออก ซึ่งความประพฤติที่ดี ทั้งกาย วาจาและใจ มีความจริงใจ ไม่เสแสร้ง ไม่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่น ไม่คดโกง หลอกลวงผู้อื่น มีความประพฤติปฏิบัติอย่างตรงไปตรงมา ไม่ผิดกฎศีลธรรมและกฎหมาย ด้วยการเป็นคนที่มีความรับผิดชอบ ทำตามสัจจะที่ตั้งไว้จนเป็นคนที่น่าไว้วางใจ

๔. ความมีวินัย

สาโรช บัวศรี^{๓๓} กล่าวว่า ความมีวินัย หมายถึง การมีความเคารพซึ่งกันและกัน โดยทุกคนจะต้องให้เกียรติซึ่งกันและกันทั้งกาย วาจา และความคิด

กรมวิชาการ^{๓๔} กล่าวว่า ความมีระเบียบวินัย หมายถึง การใช้ชีวิตอย่างสงบสุข เคารพกฎหมายและข้อกำหนดของสังคม มีเหตุผล ปฏิบัติตามวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน

วินัย พัฒนรัฐ และคณะ^{๓๕} กล่าวว่า ความมีระเบียบวินัย หมายถึง การประพฤติปฏิบัติตามกฎ ข้อบังคับ และกติกาดัง ๆ ที่สังคมกำหนดขึ้น เพื่อให้เป็นแนวทางในการปฏิบัติและใช้ควบคุมความประพฤติของคนในสังคม เช่น กฎหมาย คำสั่ง คำประกาศ ระเบียบของโรงเรียน

^{๓๒}ชุดิมา สัจจันนท์, การพัฒนาคุณธรรมสำหรับผู้เรียน , (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๐), หน้า ๘๔-๘๕.

^{๓๓}สาโรช บัวศรี, ปรัชญาการศึกษาไทย, หน้า ๖๖.

^{๓๔}กรมวิชาการ, การส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมสำหรับนักเรียน , (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๕), หน้า ๕-๑๐.

^{๓๕}วินัย พัฒนรัฐ และคณะ, การพัฒนาคุณลักษณะผู้เรียนอันพึงประสงค์ตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น, (กรุงเทพมหานคร : วัฒนาพานิช, ๒๕๔๑), หน้า ๕.

จากความหมายของวินัยข้างต้น อาจแบ่งประเภทวินัยได้เป็น ๒ ประเภท ได้แก่^{๓๖}

วินัยภายนอก หมายถึง การที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งประพฤติปฏิบัติ โดยเกรงกลัวอำนาจหรือการถูกลงโทษ เป็นการปฏิบัติที่บุคคลดังกล่าว ไม่มีความเต็มใจ ตกอยู่ในภาวะจำยอม ถูกควบคุม

วินัยในตนเอง หมายถึง การที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งเลือกข้อประพฤติปฏิบัติ สำหรับตนขึ้น โดยสมัครใจ ไม่มีใครบังคับหรือควบคุมจากอำนาจใด ๆ และข้อประพฤติปฏิบัตินี้ ต้องไม่ขัดความสงบสุขของสังคม

วินัยทั้งสองประเภทนี้มีความสัมพันธ์กัน กล่าวคือ วินัยภายนอกเป็นสิ่งจำเป็นในกรณีต้องการเสริมสร้างปลูกฝังลักษณะวินัยอย่างใดอย่างหนึ่งโดยรวดเร็ว อาจใช้การออกกฎหมาย คำสั่งต่าง ๆ ให้บุคคลปฏิบัติตาม วินัยภายนอกส่วนใหญ่จะกระทำกับเด็ก และวัยรุ่นที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะอย่างเพียงพอต่อการมีวินัยหรือกระทำในกรณีที่เกิดวิกฤตการณ์ทางวินัย สำหรับวินัยภายในนั้นเป็นผลต่อเนื่องจากวินัยภายนอก กล่าวคือ การเสริมสร้างวินัยประเภทนี้จะใช้เวลาระยะยาว ซึ่งส่วนใหญ่จะเกิดกับบุคคลในวัยผู้ใหญ่ วินัยดังกล่าว เมื่อเกิดขึ้นแล้วจะปรากฏติดตัวบุคคลนั้น ๆ ไปโดยตลอด วินัยภายในเป็นวินัยที่มีความสำคัญและต้องการให้เกิดขึ้นมากที่สุดสำหรับกลุ่มคนในสังคม^{๓๗}

คุณลักษณะของบุคคลที่รักษาระเบียบวินัย

กระทรวงศึกษาธิการ^{๓๘} ได้กล่าวถึงขอบข่ายผู้ที่รักษาระเบียบวินัยไว้ ดังนี้

พฤติกรรมมารักษาระเบียบภายนอก

๑) ในการรักษาระเบียบวินัยในการบริโภค ได้แก่ การรับประทานอาหารให้ถูกหลักอนามัยและสุขวิทยา มีมารยาทเรียบร้อยในการรับประทานอาหาร เช่น ไม่รับประทานอาหารในที่ที่ไม่สมควร ไม่รับประทานมอมเมา

^{๓๖} อรพินธ์ กันทะวัน, “ผลการจัดการเรียนรู้ เรื่อง คุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการ กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ โดยใช้กระบวนการกลุ่มร่วมมือ Co-op Co-op”, หน้า ๑๖.

^{๓๗} อ้างแล้ว.

^{๓๘} กระทรวงศึกษาธิการ อ้างใน อรพินธ์ กันทะวัน, “ผลการจัดการเรียนรู้ เรื่อง คุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการ กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ โดยใช้กระบวนการกลุ่มร่วมมือ Co-op Co-op”, หน้า ๑๖.

๒) การรักษาระเบียบวินัยในการอุปโลก ได้แก่ การรักษาร่างกาย เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย และเครื่องใช้ให้สะอาด เป็นระเบียบเรียบร้อย

๓) การรักษาระเบียบวินัยต่อสถานที่ ได้แก่ การรักษาความสะอาด และความเป็นระเบียบเรียบร้อยทั้งในสำนักงาน วัดวาอาราม สถานที่ราชการ และสาธารณสถาน ต่าง ๆ เช่น ถนน แม่น้ำ ลำคลอง โรงมหรสพ รถโดยสาร สวนสาธารณะ และประเพณีปฏิบัติ ตามกฎและข้อบังคับของสถานที่นั้น ๆ

๔) การรักษาระเบียบวินัยในการปกครอง ได้แก่ การสร้างวินัย เพื่อถือเป็นหลักปฏิบัติ และการมีการปกครองดี มีจรรยา มีวินัย เอาใจใส่กวดขัน ปรับปรุงระเบียบให้มีมาตรฐาน ความนิยมนับถือ และถือปฏิบัติให้เป็นแบบอย่าง

พฤติกรรมรักษาระเบียบวินัยภายใน ได้แก่ การแต่งกายและความคุมท่วงที กิริยาจาและใจให้หมดจดงดงาม ด้วยการเว้นชั่ว ประพฤติชอบทั้งต่อหน้าและลับหลัง ได้แก่ ระเบียบท่วงที ระเบียบกิริยา ระเบียบวาจา และระเบียบใจ^{๓๕}

กล่าวโดยสรุป ความมีระเบียบวินัย หมายถึง การรู้จักควบคุมตนเองให้ประพฤติปฏิบัติตามระเบียบแบบแผน กฎหมาย ข้อบังคับ กติกา ของสังคม ขนบธรรมเนียมประเพณี และศีลธรรม อันจะนำมาสู่ความสงบสุขในชีวิตของตนและความเป็นระเบียบในสังคม เพื่อให้เห็นคุณค่าของการปฏิบัติตนตามกฎระเบียบของห้องเรียน โรงเรียน สังคม มีระเบียบวินัยในตนเอง มีความรับผิดชอบ

๕. ความสะอาด

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ^{๔๐} ได้ให้ความหมายว่า ความสะอาด หมายถึง ไม่สกปรก เช่น เสื้อผ้าสะอาด บ้านเรือนสะอาด น้ำสะอาด หมดจด ผ่องใส เช่น จิตใจสะอาด ไม่มีคำหยาบ บริสุทธิ์ ไม่ทุจริต เช่น เขาเป็นคนใจซื่อมือสะอาด

พจนานุกรมฉบับมติชน ^{๔๑} ได้ให้ความหมายว่า สะอาด หมายถึง เกือบเกลี้ยง บริสุทธิ์ ไร้มลทิน

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖.

^{๔๐} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ฉบับนักเรียน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมศาสนา, ๒๕๔๔), หน้า ๑๑๕๕.

^{๔๑} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับมติชน, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๗), หน้า ๘๕๔.

กระทรวงศึกษาธิการ ^{๔๒} ได้กล่าวถึงขอบข่ายของการรักษาความสะอาดว่ามีลักษณะดังนี้

๑) การรักษาความสะอาดในการบริโภค ได้แก่ การรับประทานอาหาร ให้ถูกหลักอนามัยและสุขวิทยา มีมารยาทเรียบร้อยในการรับประทานอาหาร เช่น ไม่รับประทานอาหารในที่ที่ไม่สมควร ไม่รับประทานมูมมาม

๒) การรักษาความสะอาดในการอุปโภค ได้แก่ การรักษาร่างกาย เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัยและเครื่องใช้ให้สะอาด เป็นระเบียบเรียบร้อยเสมอ

๓) การรักษาความสะอาดต่อสถานที่ ได้แก่ การรักษาความสะอาด และความเป็นระเบียบเรียบร้อยทั้งในสำนักงาน วัดวาอาราม สถานที่ราชการและสาธารณสถาน ต่าง ๆ เช่น ถนน แม่น้ำ ลำคลอง โรงมหรสพ รถโดยสาร สวนสาธารณะ และประพฤติกฎปฏิบัติ ตามกฎและข้อบังคับของสถานที่นั้น ๆ

กล่าวโดยสรุป ความสะอาด หมายถึง การกระทำหรือสิ่งที่แสดงให้เห็น เป็นระเบียบเรียบร้อย สะอาด เป็นที่เจริญตาแก่ผู้พบเห็น มีความสะอาดกาย ใจ และสภาพแวดล้อม ประพฤติปฏิบัติตนตามกฎและข้อบังคับของสถานที่นั้น ๆ มีมารยาทเรียบร้อย ปฏิบัติตนได้เหมาะสม

๖. ความสุภาพ

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ^{๔๓} ได้ให้ความหมายคำว่า ความสุภาพ หมายถึง เรียบร้อย เช่น เขาแต่งกายสุภาพตามกาลเทศะและตามนิยม อ่อนโยน ละมุนละม่อม เช่น เขาพูดด้วยน้ำเสียงสุภาพ ไม่กระโชกโฮกฮาก

พจนานุกรมฉบับมติชน ^{๔๔} ได้ให้ความหมายว่า ความสุภาพ หมายถึง เรียบร้อย, อ่อนโยน, ประพฤติดี

คุณลักษณะเชิงพฤติกรรม ผู้ที่มีความสุภาพ คือ ผู้ที่อ่อนน้อมถ่อมตน ตามสถานภาพและกาลเทศะ ไม่ก้าวร้าวรุนแรง วางอำนาจข่มผู้อื่นทั้งโดยวาจาและท่าทาง

^{๔๒} กระทรวงศึกษาธิการ อังโน อรพินธ์ กันทะวัน, “ผลการจัดการเรียนรู้ เรื่อง คุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการ กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ โดยใช้กระบวนการกลุ่มร่วมมือ Co-op Co-op”, หน้า ๑๘-๑๙.

^{๔๓} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๔๒. [ออนไลน์]

^{๔๔} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับมติชน, หน้า ๘๘๐.

แต่ในเวลาเดียวกัน ยังคงมีความมั่นใจในตนเอง เป็นผู้ที่มีการหาทางตนเหมาะสม ตามวัฒนธรรมไทย^{๔๕}

กรมการศาสนา^{๔๖} ได้กล่าวถึงประโยชน์ของความสุภาพอ่อนน้อม ดังนี้

- ๑) ทำให้ต่างฝ่ายต่างเกิดความชื่นบาน มีใจผูกพันรักใคร่
- ๒) ทำให้ใคร่ประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน อยากช่วยเหลือกิจการ

ของกันและกัน

- ๓) ประสงค์จะทำงานใด ย่อมดำเนินไปได้สะดวกไม่ติดขัด
- ๔) ทำให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ
- ๕) จะศึกษาเล่าเรียนศิลปวิทยาจากผู้อื่น ก็ย่อมได้รับความอนุเคราะห์จาก

ผู้นั้นด้วยความยินดีและเต็มใจ

- ๖) ทำให้เป็นคนน่ารัก มีผู้ยินดีต้อนรับเชื้อเชิญ

สรุปได้ว่า ความสุภาพ หมายถึง เรียบร้อย อ่อนโยน ละมุนละม่อม ประพฤติดี เป็นผู้มีคุณธรรม รู้กาลเทศะ มีกิริยาจาเรียบร้อย ซึ่งเป็นคุณธรรมที่สังคมต้องการให้มีในตัวนักเรียน

๗. ความสามัคคี

อดุลย์ สาระบาล ^{๔๗} กล่าวว่า ความสามัคคี หมายถึง การแสดงออกซึ่งความสามารถในการทำงานเป็นกลุ่มด้วยใจรัก มีการร่วมแรงร่วมใจกันเพื่อสร้างสรรค์และแก้ปัญหา เพื่อให้การปฏิบัติงานสำเร็จลุล่วงด้วยดีและมีประสิทธิภาพ

กิตติพันธ์ รุจิรกุล ^{๔๘} ความสามัคคี หมายถึง ความพร้อมเพรียง ร่วมมือกระทำการกิจการให้สำเร็จลุล่วงด้วยดี โดยเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว

^{๔๕} อรพินธ์ กันทะวัน, “ผลการจัดการเรียนรู้ เรื่อง คุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการ กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ โดยใช้กระบวนการกลุ่มร่วมมือ Co-op Co-op”, หน้า ๑๗.

^{๔๖} กรมการศาสนา อ้างใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗.

^{๔๗} อดุลย์ สาระบาล, **คุณธรรมสำหรับเยาวชน**, (กรุงเทพมหานคร : ดันอ้อแกรมมี, ๒๕๓๖) , หน้า ๑๕.

^{๔๘} กิตติพันธ์ รุจิรกุล, **การพัฒนาจริยธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : โอเคียนสโตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๒๓.

จากความหมายของความสามัคคีดังกล่าว ผู้วิจัยสรุปว่า ความสามัคคี หมายถึง การแสดงออก ซึ่งความสามารถในการทำงานเป็นกลุ่มด้วยใจรัก มีการร่วมแรงร่วมใจกันในการทำงาน เพื่อให้การปฏิบัติงานสำเร็จด้วยดี และมีประสิทธิภาพ

พฤติกรรมที่แสดงถึงความสามัคคี

๑. ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ไม่ยึดความคิดของตนเป็นใหญ่
๒. มีความเกรงใจซึ่งกันและกัน มีน้ำใจช่วยเหลือกิจกรรมในกลุ่ม ไม่ผลักรังเกียจให้ผู้อื่นไม่เห็นแก่ตัว

๓. ปรับตนเองให้เข้ากับผู้อื่นได้ดี รับผิดชอบต่อส่วนรวมมากกว่าส่วนตน
๔. เข้ามีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในกิจการของส่วนรวม
๕. เป็นผู้ประสานความสามัคคีในหมู่คณะ ไม่แบ่งแยกเป็นพวกเขาพวกเรา รักหมู่คณะ

๖. ช่วยเหลือเกื้อกูลในทางไม่ผิดศีลธรรม มองคนอื่นในแง่ดีเสมอ

สรุปลักษณะพฤติกรรมที่แสดงถึงความสามัคคี ได้แก่ ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น มีความเกรงใจซึ่งกันและกัน มีน้ำใจช่วยเหลือกิจกรรมในกลุ่ม ไม่ผลักรังเกียจให้ผู้อื่นไม่เห็นแก่ตัวร่วมรับผิดชอบและปรับปรุงงานของกลุ่ม ใช้สติปัญญาและเหตุผลในการตัดสินใจ แก้ไขปัญหาาร่วมกัน ร่วมกันทำงานที่ได้รับมอบหมายจนสำเร็จ

๘. ความมีน้ำใจ

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๒^{๔๙} ได้ให้ความหมายว่า น้ำใจ หมายถึง ใจแท้ๆ ใจจริง ความจริงใจ เช่น เห็นน้ำใจ นิสยใจคอ เช่น น้ำใจพ่อ น้ำใจแม่ น้ำใจชาย น้ำใจหญิง ความเอื้อเฟื้อ เช่น เขาไม่มีน้ำใจ แล้งน้ำใจ

พจนานุกรมฉบับมติชน^{๕๐} ได้ให้ความหมายว่า น้ำใจ หมายถึง ความรู้สึกในใจ โดยปริยายหมายถึง การแสดงถึงความรู้สึกเอื้ออาทร

คุณลักษณะเชิงพฤติกรรม ผู้ที่มีน้ำใจ คือ ผู้ให้และผู้อาสาช่วยเหลือสังคม รู้จักแบ่งปันเสียสละความสุขส่วนตัว เพื่อทำประโยชน์แก่ผู้อื่น เข้าใจเห็นใจผู้ที่มีความเดือดร้อน

^{๔๙}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๕๒. [ออนไลน์]

^{๕๐}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับมติชน, หน้า ๔๖๕.

อาสาช่วยเหลือสังคมด้วยร่างกาย สติปัญญา ลงมือปฏิบัติการเพื่อบรรเทาปัญหาหรือร่วม
สร้างสรรค์สิ่งดีงามให้เกิดขึ้นในชุมชน^{๕๐}

การส่งเสริมความมีน้ำใจตามแนวพุทธ อาศัยหลักธรรม ดังนี้

๑) สังคหวัตถุ ๔ การยึดเหนี่ยวจิตใจ ต้องอาศัยหลัก ๔ ประการ ดังนี้

- (๑) ทาน การมีจิตใจเพื่อแผ่แบ่งปัน
- (๒) ปิยวาจา การพูดจาไพเราะต่อกัน
- (๓) อัตถจริยา การแสดงกิริยาที่ดีงาม
- (๔) สมานัตตตา การวางตนเสมอกัน

๒) พรหมวิหาร ๔ ซึ่งเป็นคุณสมบัติของบุคคลที่จะเจริญงอกงาม
และมีความเจริญรุ่งเรือง ประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา

๓) ปรโตโฆสะ แปลว่า เสี่ยงจากผู้อื่น เป็นปัจจัยภายนอก ได้แก่
การสั่งสอนแนะนำ การถ่ายทอด คำบอกเล่า คำชี้แจง อธิบาย การเรียนรู้จากผู้อื่น จัดเป็นปัจจัย
ทางสังคม เป็นวิธีการแห่งศรัทธา

๔) โยนิโสมนสิการสัมปทา คือ การรู้จักคิด พิจารณา รู้จักแยกแยะให้
เห็นองค์ประกอบ รู้จักโยงให้เห็นองค์รวม ทำให้เกิดปัญญาที่เข้าถึงความจริง ทำให้การแสดง
น้ำใจ บังเกิดผลสำเร็จ

แนวการส่งเสริมความมีน้ำใจตามสากล มีดังนี้

๑) การให้ความรักและความอบอุ่น ผู้ปกครองที่ปฏิบัติต่อลูกด้วยความรัก
ทะนุถนอม และส่งเสริมความก้าวหน้าของลูก ลูกจะรู้จักช่วยเหลือผู้อื่น

๒) การอธิบายและใช้กฎเกณฑ์ การอธิบายให้เด็กรู้ว่า กฎเกณฑ์
และมาตรฐานของสังคมเป็นอย่างไร

๓) การให้เด็กรู้จักช่วยทำสิ่งต่าง ๆ ได้แก่ การอบรมให้เด็กช่วยเหลือ
ทั้งในบ้านและในโรงเรียนตั้งแต่เด็ก เช่น ช่วยทำกับข้าว ดูแลสัตว์เลี้ยง ช่วยเหลือเพื่อนบ้าน

๔) เป็นแบบอย่างทางความคิด และพฤติกรรมที่แสดงให้เห็นถึงความ
มีน้ำใจ การแสดงด้วยการกระทำให้เด็กเห็นถึงความคิด ความกรุณาและความช่วยเหลือเป็นสำคัญ
ถ้ามีความขัดแย้งระหว่างสิ่งที่ผู้ใหญ่พูดกับสิ่งที่ผู้ใหญ่ทำ เด็กจะเลียนแบบการกระทำของผู้ใหญ่

^{๕๐}อรพินธ์ กันทะรัน, “ผลการจัดการเรียนรู้ เรื่อง คุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการ กลุ่มสาระ
สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ โดยใช้กระบวนการกลุ่มร่วมมือ Co-op Co-op”,
หน้า ๒๐.

กล่าวโดยสรุป ความมีน้ำใจ หมายถึง การเห็นอกเห็นใจผู้อื่น เห็นคุณค่าในตัวเองและผู้อื่น มีความเอื้ออาทร พร้อมให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลในความทุกข์สุขของผู้อื่น เป็นการแสดงออกซึ่งความรู้ที่ดีที่บุคคลได้กระทำ

๒.๔ ความสอดคล้องของคุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการ กับหลักธรรมทาง

พระพุทธศาสนา

ดังได้กล่าวแล้วในตอนต้นว่า ปรัชญาการศึกษาของไทยนั้นเป็นการนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ คุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการ ที่กระทรวงศึกษาธิการได้นำมากำหนดเป็นนโยบายพัฒนาเยาวชน ก็มีที่มาจากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเช่นกัน ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษารายละเอียด และนำเสนอตามลำดับ ดังนี้

๒.๔.๑ ความขยัน

คุณธรรมด้านความขยันสอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ วิริยะ ซึ่งมีปรากฏในหลักธรรมหลายหมวด ในหลักกัทธิบาท ๔ กล่าวว่า วิริยะ คือ ความเพียร ประกอบในสิ่งนั้น หมายถึง ความขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน กล้าที่จะลงมือทำงานตามที่ตัวเองชอบ ทำด้วยความมานะบากบั่น ไม่ย่อท้อต่อปัญหาที่เผชิญ ทำด้วยหัวใจที่รู้สึกสนุกกับงาน แม้จะมีอุปสรรคก็เพียรแก้ไขโดยไม่ยอมแพ้^{๕๒}

วิริยะในพละ ๕ แปลว่า ความเพียร หมายถึง ความเพียรระวังไม่ให้บาปเกิดขึ้นในสันดาน เพียรละบาปที่เกิดขึ้นแล้ว เพียรทำความดี และเพียรรักษาความดีที่เกิดขึ้นแล้ว ซึ่งจัดเป็นสัมมาวายามะ คือ ความเพียรชอบ^{๕๓}

วิริยสัมโพชฌงค์ หมายถึง ธรรมเป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือวิริยะ ความเพียร หมายถึง ความเพียรพยายามประกอบจิต ปลุกเร้าใจให้เป็นไปในการละธรรมฝ่ายไม่ดี ให้ปฏิบัติในธรรมฝ่ายดีตามที่ได้เลือกเฟ้นแล้ว^{๕๔}

ในหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ได้กล่าวถึง อุดมฐานสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียร คือ มีความขยันหมั่นเพียรในการทำงานเลี้ยงชีวิตที่ดี ในการศึกษาเล่าเรียนที่ดี ในการทำธุระหน้าที่ของตนที่ดี^{๕๕}

^{๕๒}สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, *รวมวิชาหลักสูตรนักเรียนชั้นตรี*, (กรุงเทพมหานคร : กองพุทธศาสนศึกษา ฝ่ายการศึกษาพระปริยัติธรรม, ๒๕๕๐), หน้า ๑๑๒.

^{๕๓}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๘.

^{๕๔}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๔.

^{๕๕}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๑.

ในหลักธรรมเรื่อง ทิส ๖ ได้กล่าวถึงหน้าที่ของภรรยาที่ดีไว้ประการหนึ่งว่า รู้จักจัดการงานภายในบ้านให้เรียบร้อยดี ไม่ขาดตกบกพร่อง คือ เป็นแม่บ้านที่ดี เป็นแม่ศรีเรือน ที่ขยัน ไม่เกียจคร้านในกิจการงานทั้งปวง คือ มีความอดสาหะวิริยะทำงานทุกอย่างให้สำเร็จด้วยดี ไม่ให้งานค้างค้ำอาภูล ไม่ผัดวันประกันพรุ่ง^{๕๖}

กล่าวโดยสรุป วิริยะ หรือความขยันในทางพระพุทธศาสนา หมายถึง ความพยายาม เข้มแข็ง อดทน กล่าวที่จะลงมือทำงานด้วยความมานะบากบั่น ไม่ย่อท้อ รวมถึงการ ประคับประคองจิตใจให้สิ่งที่ไม่ดี และปฏิบัติในสิ่งที่ดี โดยไม่ผัดวันประกันพรุ่ง

๒.๔.๒ ความประหยัด

คุณธรรมด้านความประหยัดสอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ สันโดษ ซึ่งมีความหมายว่า ยินดีด้วยผ้านุ่ง ผ้าห่ม อาหาร ที่นอน ที่นั่ง และยา ตามมีตามได้ หมายถึง พึงพอในปัจจัย ๔ ซึ่งเป็นสิ่งที่ได้มาด้วยความมานะพยายามในทางสุจริตของตน^{๕๗}

นอกจากนี้ ยังมีหลักธรรมที่สอนเกี่ยวกับการใช้จ่ายอย่างประหยัดไว้ ในเรื่อง ตระกูลอันมั่งคั่งมีสมบัติมากเป็นเศรษฐี จะตั้งอยู่ไม่ได้นานเพราะเหตุ ๔ อย่าง^{๕๘} คือ

๑. ไม่แสวงหาพัสดุที่หายแล้ว คือ ข้าวของเครื่องใช้ต่าง ๆ สูญหาย ก็ไม่พยายามค้นหาให้ได้กลับคืนมา เมื่อเป็นเช่นนี้บ่อยเข้าทรัพย์สมบัติก็ร่อยหรอลงไปเรื่อย ๆ

๒. ไม่บูรณะพัสดุที่ร่ำคร่ำ คือ ไม่รู้จักซ่อมแซม ดูแลรักษาสัตว์ของเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่เก่ามีอายุการใช้งานนานหรือชำรุดทรุดโทรม เป็นเหตุให้สิ้นเปลืองอีกทางหนึ่ง

๓. ไม่รู้จักประมาณในการบริโภคสมบัติ คือ ไม่รู้จักประมาณในการกิน การบริโภค ใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือย

๔. ตั้งสตรีหรือบุรุษทุกสีกให้เป็นแม่เรือนพ่อเรือน คือ ไม่รู้จักเลือกคู่ครอง มาร่วมชีวิต ข้อนี้ นับเป็นสำคัญ เพราะถ้าได้คู่ครองไม่ดีมีแต่ผลาญสมบัติอย่างเดียว ไม่ช้าไม่นาน ก็จะเป็นเหตุทำให้ตระกูลที่มั่งคั่งมาแต่เดิม ต้องล่มจมไปในที่สุด

ผู้หวังความมั่นคงแห่งวงศ์ตระกูล ควรเว้นจากเหตุทั้ง ๔ อย่างนี้ ซึ่งเป็นทาง แห่งความฉิบหาย

ในหลักธรรมเรื่อง ทิส ๖ ได้กล่าวถึงหน้าที่ของภรรยาที่ดีไว้ประการหนึ่งว่า รักษาทรัพย์ที่สามีหามาให้ คือ ใช้จ่ายอย่างมีคุณค่า ไม่ให้หมดเปลืองไปโดยไร้เหตุ พยายาม ใช้จ่ายอย่างประหยัด^{๕๙}

^{๕๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๕.

^{๕๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๕.

^{๕๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๗.

กล่าวโดยสรุป ความประหยัด หรือความสันโดษในพระพุทธศาสนา หมายถึง ความยินดีในปัจจัย ๔ ที่ตนหามาได้โดยชอบตามกำลังความสามารถ รวมถึงการรู้จักใช้จ่ายอย่างเห็นคุณค่า ไม่ให้หมดเปลืองไปโดยใช่เหตุ

๒.๔.๓ ความซื่อสัตย์

คุณธรรมด้านความซื่อสัตย์ สอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ สัจจะ ซึ่งในทรวาสธรรม ๔ ให้ความหมายไว้ว่า สัจจะ ความซื่อสัตย์ต่อกัน หมายถึง เป็นผู้รักษาสัจจะความจริงเสมอชีวิต มีความซื่อตรง ซื่อสัตย์ จริงใจต่อกัน ลักษณะโดยรวมคือ เป็นคนเที่ยงตรงเที่ยงธรรม^{๖๐}

ในหลักอริยฐานธรรม ๔ กล่าวว่า สัจจะ คือ ความจริงใจ คือประพฤติสิ่งใดก็ให้ได้จริง หมายถึง เป็นผู้มิสัจจะ เมื่อใช้ปัญญาพิจารณาเห็นความจริงในสิ่งนั้นว่า สิ่งนี้ดี สิ่งนั้นชั่ว ทำอย่างนี้ถูก ทำอย่างนั้นผิด แล้วก็ตั้งใจทำตามความจริงที่พิจารณาเห็น^{๖๑}

กล่าวโดยสรุป สัจจะหรือความซื่อสัตย์ ในทางพระพุทธศาสนาหมายถึง ความซื่อตรง จริงใจต่อกัน มีความเที่ยงตรงและเที่ยงธรรม รวมทั้งรู้จักใช้ปัญญาพิจารณาแยกแยะ ผิดถูก และปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม

๒.๔.๔ ความมีวินัย

คุณธรรมด้านความมีวินัย สอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ ศีล ซึ่งในหลักศีล ๕ อธิบายไว้ว่า ศีล แปลว่า ปกติ หมายถึง การควบคุมความประพฤติกาย วาจา ให้เป็นปกติ คือ งดเว้นจากการประพฤติดุจจริตทางกายและวาจา^{๖๒}

ตามหลักสิกขา ๓ หรือ ไตรสิกขา อธิบายว่า ศีล คือ ความสำรวมกาย วาจา ให้เรียบร้อย^{๖๓}

ในหลักบุญกิริยาวัตถุ ๓ กล่าวว่า ผู้มีศีลคือผู้มีปกติสงบเย็น งดเว้นการประพฤติดุจทางกาย วาจา รู้จักควบคุมกาย วาจา ให้เรียบร้อยงดงาม^{๖๔}

ในหลักเวสัชชกรณธรรม อธิบายว่า ศีล หมายถึง ความประพฤติถูกต้อง ดีงาม ความไม่ผิดระเบียบวินัย การควบคุมพฤติกรรมทางกายและวาจาให้เรียบร้อย^{๖๕}

^{๕๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๕.

^{๖๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๘.

^{๖๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๑.

^{๖๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๐.

^{๖๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๖.

^{๖๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๓.

กล่าวโดยสรุป คือ หรือความมีวินัยในพระพุทธศาสนา หมายถึง การควบคุมพฤติกรรมทางกาย และวาจา ให้เป็นปกติ อยู่ในระเบียบวินัย และกติกาสังคม

๒.๔.๕ ความสะอาด

คุณธรรมด้านความสะอาดในทางพระพุทธศาสนา มีพระพุทธพจน์บทหนึ่ง ปรากฏในปฐมโสเจยยสูตร^{๖๖} ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ความสะอาด ๓ ประการนี้ ความสะอาด ๓ ประการ ะไรบ้าง คือ ๑. ความสะอาดกาย ๒. ความสะอาดวาจา ๓. ความสะอาดใจ
ความสะอาดกายเป็นอย่างไร คือ บุคคลบางคนในโลกนี้เว้นขาด จาก การฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การประพฤติดีกในกาม นี้เรียกว่า ความสะอาดกาย

ความสะอาดวาจา เป็นอย่างไร คือ บุคคลบางคนในโลกนี้เว้นขาด จากการพูดเท็จ การพูดส่อเสียด การพูดคำหยาบ การพูดเพ้อเจ้อ นี้เรียกว่า ความสะอาดวาจา

ความสะอาดใจ เป็นอย่างไร คือ บุคคลบางคนในโลกนี้ไม่เป็น ผู้โลภมาก มีจิตไม่พยายาบท เป็นสัมมาทิฐิ นี้เรียกว่า ความสะอาดใจ”

และในทุติยโสเจยยสูตร^{๖๗} ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ความสะอาด ๓ ประการนี้ ความสะอาด ๓ ประการ ะไรบ้าง คือ ๑. ความสะอาดกาย ๒. ความสะอาดวาจา ๓. ความสะอาดใจ

ความสะอาดกาย เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้เว้นขาด จากการฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การประพฤติน่าประเสริฐ นี้เรียกว่า ความสะอาดกาย

ความสะอาดวาจา เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้เว้นขาด จากการพูดเท็จ การพูดส่อเสียด การพูดคำหยาบ การพูดเพ้อเจ้อ นี้เรียกว่า ความสะอาดวาจา

ความสะอาดใจ เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้รู้จักกามฉันทะ (ความพอใจในกาม) ที่มีในภายในว่า กามฉันทะมีในภายในของเรา หรือรู้จัก กามฉันทะที่ไม่มีในภายในว่า กามฉันทะไม่มีในภายในของเรา รู้ชัดถึง

^{๖๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๓.

^{๖๖} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๑๒๑/๓๖๖ - ๓๖๗.

^{๖๗} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๑๒๒/๓๖๗ - ๓๖๘.

การเกิดขึ้นแห่งกามฉันทะที่ยังไม่เกิดขึ้น รู้ชัดถึงการละกามฉันทะที่เกิดขึ้นแล้ว และรู้ชัดถึงการไม่เกิดขึ้นต่อไปของกามฉันทะที่ละได้แล้ว รู้ชัดพยาบาท (ความคิดร้าย) ที่มีในภายในว่า พยาบาทมีในภายในของเรา หรือรู้ชัดพยาบาทที่ไม่มีในภายในก็รู้ชัดว่า พยาบาทไม่มีในภายในของเรา รู้ชัดถึงการเกิดขึ้นแห่งพยาบาทที่ยังไม่เกิดขึ้น รู้ชัดถึงการละพยาบาทที่เกิดขึ้นแล้ว และรู้ชัดถึงการไม่เกิดขึ้นต่อไปแห่งพยาบาทที่ละได้แล้ว

รู้ชัดถีนมิทธะ (ความหดหู่และเซื่องซึม) ที่มีในภายในว่า ถีนมิทธะมีในภายในของเรา หรือรู้ชัดถีนมิทธะไม่มีในภายในว่า ถีนมิทธะไม่มีในภายในของเรา รู้ชัดถึงการเกิดขึ้นแห่งถีนมิทธะที่ยังไม่เกิดขึ้น รู้ชัดถึงการละถีนมิทธะที่เกิดขึ้นแล้ว และรู้ชัดถึงการไม่เกิดขึ้นต่อไปแห่งถีนมิทธะที่ละได้แล้ว

รู้ชัดอุทธัจจกุกกุจจะ (ความฟุ้งซ่านและร้อนใจ) ที่มีในภายในว่า อุทธัจจกุกกุจจะจะมีในภายในของเรา หรือรู้ชัดอุทธัจจกุกกุจจะที่ไม่มีในภายในว่า อุทธัจจกุกกุจจะไม่มีในภายใน รู้ชัดถึงการเกิดขึ้นแห่งอุทธัจจกุกกุจจะที่ยังไม่เกิดขึ้น รู้ชัดถึงการละอุทธัจจกุกกุจจะที่เกิดขึ้นแล้ว และรู้ชัดถึงการไม่เกิดขึ้นต่อไปแห่งอุทธัจจกุกกุจจะที่ละได้แล้ว

รู้ชัดวิจิกิจฉา (ความลังเลสงสัย) มีในภายในว่า วิจิกิจฉามีในภายในของเรา หรือรู้ชัดวิจิกิจฉาที่ไม่มีในภายในว่า วิจิกิจฉาไม่มีในภายในของเรา รู้ชัดถึงการเกิดขึ้นแห่งวิจิกิจฉาที่ยังไม่เกิดขึ้น รู้ชัดถึงการละวิจิกิจฉาที่เกิดขึ้นแล้ว และรู้ชัดถึงการไม่เกิดขึ้นต่อไปแห่งวิจิกิจฉาที่ละได้แล้ว นี่เรียกว่า ความสะอาดใจ

ภิกษุทั้งหลาย ความสะอาด ๓ ประการนี้แล ผู้มีกายสะอาด มีวาจาสะอาด มีใจสะอาด ไม่มีอาสวะ เป็นผู้สะอาด ถึงพร้อมด้วยความสะอาด บัณฑิตทั้งหลายเรียกว่าเป็นผู้ล้างบาปได้แล้ว”

จากพระพุทธพจน์ดังกล่าว สรุปได้ว่า ความสะอาดในทางพระพุทธศาสนา ครอบคลุมทั้งความสะอาดภายนอก คือ กายและวาจา รวมทั้งความสะอาดภายใน คือใจ ซึ่งในปัจจุบันได้หมายรวมถึง ความสะอาดของสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวเรา ทั้งที่เป็นวัตถุสิ่งของ และสถานที่

๒.๔.๖ ความสุภาพ

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา กล่าวถึงความสุภาพหรือความอ่อนน้อมไว้หลายที่ ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเสนอ ดังนี้

พระวัชณปาละเถระ ได้กล่าวคาถาไว้ว่า “พระโยคาวจรมีปกติเห็นเนื้อความ ทั้งสุขุมและละเอียดยิ่งนัก มีปัญญาฉลาดเฉียบแหลม ประพฤติอ่อนน้อมถ่อมตนอยู่เสมอ ปฏิบัติตามศีลของพระพุทธเจ้าเป็นอาจฉิน พึงบรรลุนิพพานได้โดยไม่ยาก”^{๖๘}

ในวิรุทธก ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของราชเสวก หรือข้าราชการที่ดีไว้ตอนหนึ่งว่า^{๖๙}

“... ราชเสวกพึงเลี้ยงดูมารดาและบิดา ประพฤติอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ ในตระกูล มีวาจาอ่อนหวาน กล่าววาจาละมุนละไม ราชเสวกนั้นพึงอยู่ในราชสำนักได้

ราชเสวกเป็นผู้ได้รับแนะนำดี มีศิลปะ ฝึกฝนแล้ว เป็นผู้ทำประโยชน์แน่นอน อ่อนโยน ไม่ประมาท สะอาด และขยัน ราชเสวกนั้นพึงอยู่ในราชสำนักได้

ราชเสวกเป็นผู้มีความประพฤติอ่อนน้อมถ่อมตน มีความเคารพยำเกรงในท่านผู้เจริญ เป็นผู้สงบเสงี่ยม อยู่ร่วมกันเป็นสุข ราชเสวกนั้นพึงอยู่ในราชสำนักได้...”

ในมงคลสูตรหรือมงคล ๓๘ กล่าวถึงความสุภาพซึ่งมีความหมายตรงกับคำบาลีว่า “นิวาโต” ซึ่งแปลว่า ผู้มีลมออก หมายความว่ามีความอ่อนน้อมถ่อมตนนั่นเอง

ความอ่อนน้อมถ่อมตน คือ การไม่แสดงออกถึงความสามารถที่ตัวเองมีอยู่ให้ผู้อื่นทราบเพื่อข่มผู้อื่น หรือเพื่อโอ้อวด การไม่อวดดี เย่อหยิ่งจองหอง แต่แสดงตนอย่างสงบเสงี่ยม^{๗๐}

^{๖๘} พุ.เถร.เอก. (ไทย) ๒๖/๗๑/๒๓๕.

^{๖๙} พุ.ขามหา. (ไทย) ๒๘/๑๔๕๘ – ๑๕๐๐/๔๑๘ – ๔๑๕.

^{๗๐} สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดตราด, มงคล ๓๘ การประพฤติปฏิบัติของบัณฑิต , [ออนไลน์] แหล่งที่มา : http://trt.onab.go.th/index.php?option=com_content&view=article&id=129&Itemid=133 [๕ มี.ค. ๒๕๕๖].

ท่านว่าไว้ว่าโทษของการอวดดี มีดังนี้^{๑๑}

๑. ทำให้เสียคน คือไม่สามารถกลับมาอยู่ในร่องในรอยได้เหมือนเดิม

เสียอนาคต

๒. ทำให้เสียมิตร คือไม่มีใครคบหาเป็นเพื่อนด้วย ถึงจะมีก็ไม่ใช่เพื่อนแท้

๓. ทำให้เสียหมู่คณะ คือถ้าต่างคนต่างถือดี ก็ทำให้ไม่สามารถตกลงกันได้ ในที่สุดก็ไม่ถึงจุดหมาย หรือทำให้เป็นที่เบียดเบียนของคนอื่น

การทำตัวให้เป็นคนอ่อนน้อมถ่อมตนนั้น มีหลักดังนี้^{๑๒}

๑. ต้องคบถ้อยตามมิตร คือเพื่อนที่ดีมีศีลมีธรรม คอยตักเตือนหรือชักนำไป ในทางที่ดีที่ถูกที่ควร

๒. ต้องรู้จักคิดไตร่ตรอง คือการรู้จักคิดหาเหตุผลอยู่ตลอดถึงความเป็นไปในธรรมชาติของมนุษย์ ต่างคนย่อมต่างจิตต่างใจ และรวมทั้งหลักธรรมอื่น ๆ

๓. ต้องมีความสามัคคี คือการมีความสามัคคีในหมู่คณะ อลุ่มอล่วยใน หลักการ ตักเตือน รับผิดชอบ และเคารพความคิดเห็นของผู้อื่นอย่างมีเหตุผล

ท่านว่าลักษณะของคนถ่อมตนนั้น มีดังนี้^{๑๓}

๑. มีกิริยาที่นอบน้อม

๒. มีวาจาที่อ่อนหวาน

๓. มีจิตใจที่อ่อนโยน

กล่าวโดยสรุป ความสุภาพหรือความอ่อนน้อม คือการมีความอ่อนโยน สมบูรณ์พร้อมด้วยกาย วาจา และใจนั่นเอง

๒.๔.๓ ความสามัคคี

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่กล่าวถึงความสามัคคี มีปรากฏหลายที่ เช่น ในสรวัตถัพพาสววัตถัพพสูตร มีข้อความปรากฏว่า

“... บุคคลบางคนในโลกนี้ ... เว้นขาดจากการพูดส่อเสียดได้แล้ว

ฟังจากข้างนี้แล้ว ไม่ไปบอกข้างโน้นเพื่อทำลายคนหมู่นี้ ฟังจากข้างโน้นแล้ว

ไม่มาบอกข้างนี้เพื่อทำลายคนหมู่นี้ เป็นผู้สมานคนที่แตกแยกกัน

หรือส่งเสริมคนที่มีประโยชน์ร่วมกัน มีความสามัคคี เป็นที่ชื่นชม ยินดีใน

^{๑๑}เรื่องเดียวกัน.

^{๑๒}เรื่องเดียวกัน.

^{๑๓}เรื่องเดียวกัน.

ความสามัคคี รื่นเริงในสามัคคีธรรม เป็นผู้กล่าววาทะก่อให้เกิดความสามัคคี...
เมื่อบุคคลเสพอภิสมาจารเช่นนี้ อกุศลธรรมเสื่อมลง กุศลธรรมเจริญขึ้น...”^{๓๔}

หลักธรรมข้อหนึ่งที่ชี้ให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าทรงยกย่องความสามัคคี คือหลัก
อปริหานิยธรรม หมายถึง ธรรมไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียว
มี ๗ ประการ คือ^{๓๕}

๑. หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ คือ ภิกษุต้องประชุมกันเป็นนิตย์เพื่อทำกิจ
เหล่านี้ คือ ประชุมกันทำอุโบสถสังฆกรรมทุกกึ่งเดือน ประชุมกันสวดมนต์ทำวัตรเช้า – เย็น
และประชุมกันเพื่อปรึกษาหาหรือในเรื่องต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์แก่หมู่คณะ

๒. เมื่อประชุมก็พร้อมเพรียงกันประชุม เมื่อเลิกประชุมก็พร้อมเพรียงกันเลิก
และพร้อมเพรียงกันช่วยทำกิจที่สงฆ์จะต้องทำ คือ เมื่อมีการประชุมก็ประชุมพร้อมกัน เมื่อเลิก
ประชุมก็เลิกพร้อมกัน และมีกิจของสงฆ์เกิดขึ้นก็พร้อมเพรียงช่วยกันทำ ไม่ใช่ต่างคนต่างทำ

๓. ไม่บัญญัติสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่บัญญัติขึ้น ไม่ถอนสิ่งที่พระองค์ทรง
บัญญัติไว้แล้ว สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบทตามที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้ คือ ไม่เพิกถอน
และไม่เพิ่มเติมพุทธบัญญัติ เอาใจใส่ประพฤติตนปฏิบัติตามพระพุทธบัญญัติโดยเคร่งครัด

๔. ภิกษุรูปใดเป็นผู้ใหญ่เป็นประธานในสงฆ์ เคารพนับถือภิกษุเหล่านั้น
เชื่อฟังถ้อยคำของท่าน คือ ต้องให้เกียรติ เคารพ และเชื่อฟังพระเถระผู้ใหญ่ที่เป็นประธานสงฆ์

๕. ไม่ลู่อ่านาแก่ความอยากที่เกิดขึ้น คือ ต้องรู้จักอดกลั้น หักห้ามใจ
ไม่ให้ตกเป็นทาสอำนาจแห่งกิเลสตัณหา รวมทั้งอดทนและรักษาสมณสาธูป ไม่แสดงอาการ
หรือพูดแสดงความอยากได้

๖. ยินดีในเสนาสนะป่า คือ เป็นผู้ชอบการอยู่ในสถานที่สงบเงียบ เป็นเหตุ
ให้ได้ความสงบทางกาย และใจไปจนถึงความสงบกิเลสได้เป็นที่สุด ดังนั้น ภิกษุสงบจึงควรยินดี
จะปลีกตนออกห่างชุมชน ใช้ชีวิตสงบ ณ สถานที่สงัด

๗. ตั้งใจอยู่ว่า เพื่อนภิกษุสามเณรซึ่งเป็นผู้มีศีล ซึ่งยังไม่มาสู่อาวาสขอให้มา
ที่มาแล้วขอให้อยู่เป็นสุข คือ ควรใส่ใจที่จะพบเห็นและสอบถามกับท่านผู้มีศีลและอาจารย์บริสุทธิ
นำเลื่อมใส ยินดีต้อนรับภิกษุผู้มีศีล และยินดีให้ผู้ที่มาอยู่แล้วมีความสุข ไม่หวงที่อยู่

^{๓๔}ม.อ. (ไทย) ๑๔/๑๑๒/๑๔๐.

^{๓๕}สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, รวมวิชาหลักสูตรนักธรรมชั้นตรี, หน้า ๑๓๕.

กล่าวโดยสรุป ความสามัคคีตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา หมายถึง ความพร้อมกายพร้อมใจกันทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม เคารพกฎ กติกาที่วางไว้ ให้ ความสำคัญกับผู้นำหรือผู้อาวุโส มีความอดทนอดกลั้นและอยู่ร่วมกันบนพื้นฐานของเมตตาธรรม

๒.๔.๘ ความมีน้ำใจ

คุณธรรมด้านความมีน้ำใจ สอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในเรื่อง ทาน และจาคะ ซึ่งมีสาระสำคัญ ดังนี้

ในหลักสังกหัตถ์ ๔ กล่าวว่า ทาน คือ ให้ปันสิ่งของของตนแก่คนอื่น ที่ควรให้ปัน หมายถึง การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ด้วยวัตถุสิ่งของบ้าง ด้วยการให้สติ ให้คำแนะนำ เป็นความรู้เป็นประโยชน์บ้าง^{๗๖}

ในหลักสัปปริสธรรม ๗ กล่าวว่า สัตบุรุษยอมให้ทานโดยเคารพ คือ เคารพ ในทานของตน มีจิตยินดีในทานของตน ไม่ได้คิดว่าตนให้น้อยหรือมาก ไม่ดูหมิ่นทานที่ตนให้ และเคารพในผู้ที่ตนให้ทาน ด้วยแสดงอาการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่ได้ให้ด้วยกิริยาแบบให้อย่าง เสียดไม่ได้^{๗๗}

ในหลักภราดรธรรม ๔ กล่าวว่า จาคะ คือการ สละให้ปันสิ่งของของตน แก่คนที่ควรให้ปัน หมายถึง ความเสียสละแก่กัน เป็นผู้มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ โอบอ้อมอารี ต่อผู้อื่น ไม่เป็นคนมีจิตใจคับแคบ^{๗๘} ส่วนในหลักอริยฐานธรรม ๕ กล่าวว่า จาคะ คือ สละสิ่งที่ เป็นข้าศึกแก่ความจริงใจ หมายถึง สละข้าศึกแก่ความจริงใจอันจะทำให้เป็นคนเสียสละที่เกิดขึ้น คอยขัดขวางไม่ให้ทำตามความตั่งใจนั้น ใ้รับหาทางสละข้าศึกเหล่านั้นทั้งทันที^{๗๙} และในหลัก อริยทรัพย์ ๗ กล่าวว่า จาคะ คือ การสละสิ่งของและความสุขส่วนตัวเพื่อประโยชน์สุขของผู้อื่น เป็นการกำจัดความเห็นแก่ตัวและความตระหนี่ใจแคบให้ออกไปจากสันดาน ผู้ที่พิจารณาแล้วให้ ถือว่าเป็นผู้มีปัญญา ไม่ใช่ให้ไปโดยไม่พิจารณาพิจารณาก่อน แทนที่จะเป็นการช่วย อาจทำให้เขา กลับอ่อนแอลงไปกว่าเดิมก็ได้^{๘๐}

กล่าวโดยสรุป หลักคำสอนเรื่องทาน และจาคะ ในพระพุทธศาสนา เป็น การแสดงความมีน้ำใจ ด้วยการให้ การแบ่งปัน ทั้งสิ่งของและความรู้ที่ตนมีแก่ผู้อื่น รวมทั้งการ เสียสละความสุขส่วนตัวเพื่อประโยชน์สุขของผู้อื่นหรือประโยชน์สุขของส่วนรวม

^{๗๖}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๔.

^{๗๗}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๓.

^{๗๘}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๘.

^{๗๙}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๑.

^{๘๐}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๑.

๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับการนำหลักคุณธรรมมาใช้ในการดำเนินชีวิต

การอยู่ร่วมกันในสังคม นอกจากสมาชิกจะปฏิบัติตามกฎระเบียบและสิทธิหน้าที่ของตนเองแล้ว สมาชิกในสังคมควรดำเนินชีวิตตามหลักคุณธรรมและจริยธรรมด้วย ซึ่งจะส่งผลให้แต่ละคนสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข สังคมก็มีความสุขและเจริญก้าวหน้าไปด้วย คุณธรรมจริยธรรม คือ สิ่งที่เป็นคุณงามความดีที่บุคคลควรประพฤติปฏิบัติ เพื่อความสุข ความเจริญของตนเองและสังคมส่วนรวม บุคคลที่ได้ชื่อว่าเป็นพลเมืองดี ควรยึดหลักคุณธรรม และจริยธรรมต่าง ๆ คุณธรรมและจริยธรรมในการที่จะอยู่ร่วมกันในสังคม ได้แก่ การเคารพต่อพ่อแม่ ครูอาจารย์ หรือผู้มีพระคุณ ซึ่งเป็นการแสดงออกด้วยการทำความเคารพด้วยการกราบ การไหว้ การแสดงการทักทาย เคารพต่อความคิดเห็นของผู้อื่น เป็นการยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่นอย่างมีเหตุผล พร้อมทั้งวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล โดยการตั้งใจฟัง เคารพกฎหมาย และกฎระเบียบของสังคม ไม่กระทำการใด ๆ ที่ผิดกฎหมายหรือข้อบังคับของสังคม เคารพในสิทธิของผู้อื่นและ รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นด้วยเหตุผล เคารพในหน้าที่ของตนเอง โดยปฏิบัติหน้าที่ของตนเองให้ดี ไม่ก้าวก่ายหน้าที่การงานของผู้อื่น เคารพในมติของเสียงข้างมาก และรับฟังเสียงข้างน้อย เคารพและยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณี ตั้งใจและเต็มใจร่วมกันทำงานจนประสบความสำเร็จ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน อดทนและอดกลั้น รวมทั้งมีความเพียรพยายามในการทำงานร่วมกับผู้อื่น รู้จักการประนีประนอม เสียสละ เพื่อประโยชน์ส่วนรวม มีความรับผิดชอบต่อนหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย มีวินัยในตนเอง และปฏิบัติตามข้อตกลงของกลุ่ม ทุกคนมีส่วนร่วมกันคิด ร่วมกันแก้ปัญหา ร่วมกันรับผิดชอบ ใช้ปัญญา และเหตุผลในการแก้ไขปัญหา^{๔๑}

นอกจากการดำเนินชีวิตตามหลักคุณธรรมและจริยธรรมแล้ว สมาชิกในสังคมควรต้องยกย่อง ชื่นชมบุคคลที่ปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีของชุมชนด้วย เช่น ผู้มีความกตัญญู ผู้ที่มีความเพียรพยายามอย่างสูงจนประสบความสำเร็จ ผู้ที่มีความประพฤติดีงาม ผู้ที่ยึดมั่นในหลักการประชาธิปไตย ผู้ที่ทำประโยชน์ให้สังคมส่วนรวมและประเทศชาติ ทั้งนี้เพื่อที่จะส่งเสริมให้มีคนดีในสังคมเพิ่มขึ้น ส่งเสริมให้คนมีประสิทธิภาพ เพื่อร่วมกันพัฒนาประเทศให้เจริญรุ่งเรืองต่อไป^{๔๒}

^{๔๑} สำนักพิมพ์แม็ค, การดำเนินชีวิตตามหลักคุณธรรมและจริยธรรม, [ออนไลน์] แหล่งที่มา :

www.maceducation.com/e-knowledge [๒๓ ก.ย. ๒๕๕๕]

^{๔๒} เรื่องเดียวกัน.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้กำหนดพฤติกรรมที่แสดงออกและตัวบ่งชี้ ซึ่งเป็นแนวทางสำหรับการนำหลักคุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการใช้ในการดำเนินชีวิต ดังนี้

ตารางที่ ๒.๒ พฤติกรรมที่แสดงออกและตัวบ่งชี้คุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการ^{๔๓}

คุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการ	พฤติกรรมที่แสดงออก	ตัวบ่งชี้
๑. ขยัน	๑. ตั้งใจปฏิบัติงาน ๒. มีความเพียรพยายาม ๓. ทำงานต่อเนื่อง	- มีความตั้งใจเพียรพยายาม ทำหน้าที่ การทำงานอย่างจริงจังและต่อเนื่อง ในเรื่องที่ถูกที่ควร สุจริต มีความ พยายาม ไม่ท้อถอย กล้าเผชิญ อุปสรรค รักงานที่ทำ ตั้งใจทำ หน้าที่อย่างจริงจัง
๒. ประหยัด	๑. ใช้ทรัพย์สินของตนคุ้มค่า ๒. รู้จักเก็บออมถนอมทรัพย์สิน ๓. ใช้พลังงาน/ทรัพยากร อย่างประหยัดคุ้มค่า	- รู้จักเก็บออม ถนอมใช้ทรัพย์สิน สิ่งของแต่พอประมาณให้เกิด ประโยชน์คุ้มค่า ไม่ฟุ่มเฟือย ฟุ้งเฟ้อ
๓. ซื่อสัตย์	๑. ปฏิบัติตนเป็นคนพูดจริงทำจริง ๒. ไม่ลักขโมย ๓. ซื่อตรงต่อเวลา และหน้าที่	- มีความประพฤติตรงทั้งต่อเวลา ต่อหน้าที่ และต่อวิชาชีพ มีความ จริงใจปลอดจากความรู้สึกแค้นเคือง หรืออคติ ไม่ใช่เล่ห์กลคดโกงทั้ง ทางตรงและทางอ้อม รับรู้หน้าที่ ของตนเองปฏิบัติอย่างเต็มที่และ ถูกต้อง

^{๔๓} สำนักบริหารยุทธศาสตร์และบูรณาการการศึกษาที่ ๘, **คุณธรรม จริยธรรม**, [ออนไลน์].
แหล่งที่มา : www.moe.go.th/strategy8/index.php/component/content/article/44-decency/68-decency [๑๕
มกราคม ๒๕๕๕]

ตารางที่ ๒.๒ (ต่อ)

คุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการ	พฤติกรรมที่แสดงออก	ตัวบ่งชี้
๔. มีวินัย	๑. ปฏิบัติตามกฎระเบียบของ โรงเรียน อย่างเคร่งครัด ๒. ปฏิบัติงานด้วยความมุ่งมั่นตั้งใจ ๓. เป็นผู้ที่มีวินัยต่อตนเองและสังคม	- ปฏิบัติตนในขอบเขต กฎ ระเบียบ ของสถานศึกษา สถาบัน องค์กร และประเทศ โดยที่ตนยินดีปฏิบัติ ตามอย่างเต็มที่ และตั้งใจยึดมั่น ในระเบียบแบบแผน ข้อบังคับ และ ข้อปฏิบัติ รวมถึงการมีวินัย ทั้งต่อตนเอง และสังคม
๕. สุภาพ	๑. มีกิริยามารยาทเรียบร้อย ๒. พุดจาไพเราะ ๓. แต่งกายสุภาพเรียบร้อย	- มีความอ่อนน้อมถ่อมตนตาม สถานภาพ และกาลเทศะ มีสัมมาคารวะ เรียบร้อย ไม่ก้าวร้าว รุนแรง หรือวางอำนาจข่มผู้อื่น ทั้งโดยวาจาและท่าทาง เป็นผู้ มีมารยาทดีงาม วางตนเหมาะสมกับ วัฒนธรรมไทย
๖. สะอาด	๑. ร่างกายสะอาด ๒. เครื่องแต่งกาย/เครื่องใช้สะอาด ๓. รักษาความสะอาดสิ่งแวดล้อม	- รู้จักรักษาร่างกาย ที่อยู่อาศัย และ สิ่งแวดล้อมได้อย่างถูกต้องตาม สุขลักษณะ ฝึกฝนจิตใจให้ขุ่นมัว มีความแจ่มใสอยู่เสมอ ปราศจาก ความมัวหมองทั้งกาย ใจ และ สภาพแวดล้อม มีความผ่องใส เป็นที่ เจริญตา ทำให้เกิดความสบายใจแก่ผู้ พบเห็น

ตารางที่ ๒.๒ (ต่อ)

คุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการ	พฤติกรรมที่แสดงออก	ตัวบ่งชี้
๗. สามัคคี	๑. ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ ๒. ไม่ทะเลาะวิวาท ๓. รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น	- เปิดใจกว้าง รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น รับทราบของตนทั้งในฐานะผู้นำ และผู้ตามที่ดี มีความมุ่งมั่นต่อการรวมพลัง ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เพื่อให้การทำงานสำเร็จลุล่วง สามารถแก้ปัญหาและจัดการความขัดแย้งได้ เป็นผู้มีเหตุผล ยอมรับความแตกต่าง ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความคิดและความเชื่อ พร้อมที่จะปรับตัวเพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติและสมานฉันท์
๘. มีน้ำใจ	๑. เอื้ออาทรต่อผู้อื่นด้วยความเต็มใจ ๒. ให้ความช่วยเหลือผู้อื่นอย่างสม่ำเสมอ ๓. ร่วมบริจาคทรัพย์สิน/สิ่งของ	- ให้อาสาช่วยเหลือสังคม รู้จักแบ่งปัน เสียสละความสุขส่วนตน เพื่อทำประโยชน์ให้แก่ผู้อื่น เห็นอกเห็นใจ และเห็นคุณค่าในเพื่อนมนุษย์และผู้ที่มีความเดือดร้อน มีความเอื้ออาทรเอาใจใส่ อาสาช่วยเหลือสังคมด้วยแรงกาย และสติปัญญา ลงมือปฏิบัติการเพื่อบรรเทาปัญหา หรือร่วมสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามให้เกิดขึ้นในชุมชน

แหล่งที่มา : www.moe.go.th/strategy8/index.php/component/content/article/44-decency

/68-decency [๑๕ มกราคม ๒๕๕๕].

๒.๖ รูปแบบการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา^{๔๔} ได้พัฒนารูปแบบพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมเด็ก เป็น ๔ รูปแบบ ดังนี้

๒.๖.๑ รูปแบบการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมโดยครอบครัว มีเนื้อหาสำคัญ คือ ด้านความรู้ ได้แก่ ความรู้เรื่องความดี/ความชั่ว พระคุณ หน้าที่ ระเบียบวินัย กติกาสังคม และศาสนา วัฒนธรรม ความรู้เหล่านี้ฝึกพฤติกรรมทางกายได้ โดยปลูกฝังความสุภาพ มีน้ำใจ กตัญญู มีระเบียบ ทำตามหน้าที่ ฟังตนเอง และอดออม ด้านการสร้างทัศนคติให้ตระหนัก รัก เคารพ เชื้อมั่น อดทน มีสำนึกขณะจะกระทำ สำหรับวิธีการอบรมปลูกฝัง ทำได้โดยวิธีอบรม ด้วยวาจา ด้วยการปฏิบัติเอง ด้วยการปฏิบัติให้เห็น และกระตุ้นให้คิด ทั้งนี้ต้องอาศัยความใกล้ชิด และทำตัวเป็นแบบอย่างของพ่อแม่

ในกรณีที่เด็กทำดี ควรชมเชย ย้ำผลการทำความดีที่เด็กทำให้เด็กฟัง และควรยกย่องต่อหน้าผู้อื่น เมื่อเด็กกระทำผิดควรพูดคุยอธิบาย ย้ำผลการทำให้เด็กฟัง และพยายามลดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ ด้านการวัดประเมินผล จะวัดจากพฤติกรรมและทัศนคติ ของเด็ก ผลที่คาดว่าจะได้รับ คือ เด็กสุภาพ มีน้ำใจ กตัญญู มีระเบียบวินัย ทำหน้าที่ฟังตนเอง อดออม ตระหนัก เคารพ เชื้อมั่น อดทน และมีสำนึก

๒.๖.๒ รูปแบบการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมโดยโรงเรียน (สถานศึกษา) มีเนื้อหาที่สำคัญ คือ ด้านความรู้ ได้แก่ ความรู้ในเรื่องความดี ความชั่ว พระคุณ หน้าที่ ระเบียบวินัย การพัฒนาตน ความเป็นไทย สิ่งแวดล้อม และศาสนา วัฒนธรรม ความรู้เหล่านี้ ฝึกพฤติกรรมทางกายได้ โดยปลูกฝังความมีสัจจะ มีน้ำใจ กตัญญู ทำหน้าที่ มีระเบียบวินัย ฝึกฝนตนเองสม่ำเสมอ เรียนรู้จากความคิด ฟังตนเอง ปฏิบัติตามคำสอน รักษาวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม และทำตนให้เป็นประโยชน์ ด้านการสร้างทัศนคติให้ตระหนัก รักและภาคภูมิใจ มุ่งมั่น เชื่อฟัง มีเหตุผล มีสำนึกขณะจะกระทำอย่างรอบคอบ สำหรับวิธีการอบรมปลูกฝัง และการประเมินผลทำเช่นเดียวกับรูปแบบของครอบครัว แต่รูปแบบนี้ผู้ที่ต้องทำตัวเป็นแบบอย่าง คือ ครู อาจารย์ผู้สอน ผลที่คาดว่าจะได้รับ คือ เด็กมีสัจจะ มีน้ำใจ กตัญญู รู้หน้าที่ มีระเบียบวินัย เรียนรู้ผิดถูก รักษาวัฒนธรรม สร้างประโยชน์ มีความภาคภูมิใจ มุ่งมั่น มีเหตุผล และมีสำนึก

^{๔๔}สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา อ้างใน สุทธิวรรณ ดันดิรจนาวงศ์ และศศิกาญจน์ ทวีสุวรรณ, “การส่งเสริมคุณธรรมที่มีประสิทธิภาพ : กรณีศึกษากลุ่มเด็ก/เยาวชน และข้าราชการภาครัฐ ”, รายงานการวิจัย, (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๒), หน้า ๔๒-๔๓.

๒.๖.๓ รูปแบบการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม โดยสถาบันศาสนา มีเนื้อหาที่สำคัญ คือด้านความรู้และวิธีการอบรมเช่นเดียวกับรูปแบบครอบครัว แต่ผู้ที่ทำหน้าที่ขัดเกลา คือ พระ นักบวช บุคลากรทางศาสนา ส่วนผลที่คาดว่าจะได้รับ คือ เด็กเป็นคนสุภาพ มีน้ำใจ กตัญญู เอื้อเฟื้อ มีระเบียบวินัย ขยัน ซื่อสัตย์ ประหยัด อดทน ตระหนักในความดี เคารพตัวเอง เชื้อมั่น มีความรักและเมตตา รวมทั้งมีสำนึกที่จะทำดี

๒.๖.๔ รูปแบบการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมโดยชุมชน มีเนื้อหาที่สำคัญ คือ ด้านความรู้ ได้แก่ ความรู้วิธีการอบรมปลูกฝัง เช่นเดียวกับรูปแบบที่ ๑ แต่ผู้ที่ทำหน้าที่อบรม คือ กระบวนการภายในชุมชน ส่วนผลที่คาดว่าจะได้รับ คือ เด็กรับผิดชอบต่อสังคม เสียสละ รักษาสิ่งแวดล้อม บำเพ็ญประโยชน์ และเคารพกติกา

๒.๗ บทบาทผู้บริหาร ครู กับการพัฒนาคุณธรรมนักเรียน

ปัจจุบันการศึกษาทางเลือกกำลังได้รับความสนใจเป็นที่ยอมรับ และภาครัฐให้ความสำคัญมากขึ้น เนื่องจากสามารถจัดการศึกษาได้สอดคล้องกับหลักการปฏิรูปการศึกษา (ดี เก่ง มีสุข) อย่างเป็นรูปธรรมมากกว่าโรงเรียนในระบบ นโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ ที่มุ่งเน้นคุณธรรมนำความรู้ ทำให้โรงเรียนในระบบต้องเร่งดำเนินงานตามนโยบาย แต่มีปัจจัยหลายอย่างที่ทำให้โรงเรียนในระบบไม่ประสบความสำเร็จเหมือนอย่างโรงเรียนที่จัดการศึกษาทางเลือก นั้นแสดงให้เห็นว่าการศึกษาทางเลือกนั้นจะเป็นทางรอดให้กับโรงเรียนที่จะพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมผู้เรียน นำไปเป็นแนวทางพัฒนาให้ผู้เรียนเป็นคนดีจริงอย่างยั่งยืน ซึ่งถือเป็นเรื่องท้าทายมาก มีปัจจัยหลายประการที่ทำให้โรงเรียนทางเลือกที่เน้นพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมผู้เรียนให้ประสบความสำเร็จ ได้แก่^{๕๕}

๒.๗.๑ ผู้บริหารโรงเรียน โรงเรียนที่จัดการศึกษาทางเลือกด้านคุณธรรม จริยธรรม จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้นำต้องเป็นแบบอย่างที่ดีในด้านคุณธรรม มีความรัก ความเมตตาต่อครู และศิษย์ มีวิสัยทัศน์ มีความรู้ ความเข้าใจที่แท้จริงในการพัฒนาผู้เรียน โดยปัจจุบันควรเน้นที่ความเคารพในคุณค่าความเป็นมนุษย์ อาจมีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับของคนในสังคม มีรูปแบบการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของผู้เรียนที่เป็นระบบ มีเอกลักษณ์เฉพาะตน เช่น โรงเรียนสัตยาไส ของ ดร.อาจอน ชุมสาย ณ อยุธยา ท่านเป็นแบบอย่างที่ดีในด้านคุณธรรม

^{๕๕} จักรกฤษณ์ จันทะคุณ, แบบอย่างที่ดีในการพัฒนาคุณธรรม , [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : gotoknow.org/blog/jantakoon/259325 [๑๘ สิงหาคม ๒๕๕๔].

มีชื่อเสียง มีวิสัยทัศน์ มีรูปแบบในการพัฒนาคุณธรรมที่เป็นระบบ เน้นการบูรณาการคุณค่าความเป็นมนุษย์ให้ผู้เรียนได้ซึมซับภายใต้บรรยากาศที่สงบเป็นสมาธิ เพื่อมุ่งให้ผู้เรียน เป็นคนดี

๒.๗.๒ มีรูปแบบการพัฒนาที่เป็นระบบ โรงเรียนทางเลือก ผู้บริหารมักจะเป็น ผู้คิดรูปแบบการบริหารจัดการศึกษาที่เป็นระบบ เช่น มีแนวคิด เป้าหมายที่ชัดเจนว่า ใช้แนวคิด ยึดหลักปรัชญาใด มีเป้าหมายมุ่งให้ผู้เรียนเป็นอย่างไร และยึดหลักจิตวิทยามนุษยนิยมแนวใหม่ ที่มีจุดเน้นในการเคารพในคุณค่าความเป็นมนุษย์ ซึ่งโรงเรียนในระบบส่วนใหญ่ยังใช้จิตวิทยา สัตว์ที่เน้นการลงโทษ และให้รางวัลเพื่อให้นักเรียนเป็นคนดี แต่กลับทำให้เด็กก้าวร้าว มี พฤติกรรมเบี่ยงเบนต่าง ๆ ไม่ได้เป็นคนดีจากภายใน การพัฒนาให้ผู้เรียนเป็นคนดีจากภายในนั้น เราจะต้องพัฒนาที่จิต และปัจจุบันแนวทางจิตตปัญญาศึกษาเป็นแนวทางสำคัญ ที่กำลังได้รับความ สนใจ ของนักการศึกษา ที่ช่วยให้เกิดการพัฒนาคุณธรรมในตัวผู้เรียนอย่างยั่งยืน เป็นการศึกษา ที่ทำให้ผู้เรียนเข้าใจด้านในของตัวเอง (การใช้จิตคิดใคร่ครวญจนเกิดปัญญา) จิตอิสระ จิตเป็น กุศล (จิตอาสา) รู้ตัว เข้าถึงความจริง ทำให้เปลี่ยนมุมมองเกี่ยวกับโลกและผู้อื่น เกิดความ เป็นอิสระ ความสุข ปัญญา และความรักอันไพศาลต่อเพื่อนมนุษย์ ธรรมชาติ และสรรพสิ่ง หรือ เพื่อให้เกิดความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ อยู่ร่วมกันด้วยสันติสุข

๒.๘ บริบทของโรงเรียนจรัสพิชการ^{๔๖}

บริบทของโรงเรียนจรัสพิชการ ผู้วิจัยจะได้นำเสนอได้ประเด็นเกี่ยวกับประวัติ วิสัยทัศน์ พันธกิจ วัตถุประสงค์ และแผนงาน โครงการ กิจกรรมด้านการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียนของโรงเรียนจรัสพิชการ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

๒.๘.๑ ประวัติโรงเรียนจรัสพิชการ

โรงเรียนจรัสพิชการเป็นโรงเรียนที่มุ่งเน้นพัฒนาผู้เรียนให้มี คุณธรรม จริยธรรม มีระเบียบวินัย และความประพฤติดี เป็นโรงเรียนเอกชนประเภทสามัญศึกษา ได้รับอนุญาตให้จัดตั้งตามใบอนุญาตที่ ๓/๒๕๕๓ ลงวันที่ ๒๕ เมษายน ๒๕๕๓ ตั้งอยู่เลขที่ ๕๘๘-๕๘๙ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยมี นายจรัส เสือทอง เป็นผู้รับใบอนุญาต เจ้าของและผู้จัดการ นายชม จุลภักดี เป็นครูใหญ่ รับนักเรียนประเภท ไป-กลับ ตั้งแต่ชั้น ม.๑ ถึง ม.๖ สอนตามหลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการพุทธศักราช ๒๕๕๓

^{๔๖}โรงเรียนจรัสพิชการ, ประวัติโรงเรียน, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.jpss.ac.th>

เปิดทำการสอนเมื่อวันที่ ๑๕ พฤษภาคม ๒๔๙๗ มีนักเรียน ๑๓๔ คน

ครู ๕ คน

ปีการศึกษา ๒๔๙๙ ได้ย้ายมาอยู่ที่วัดป่าขอม (วัดร้าง) โดยขอโอนกรรมสิทธิ์ การเช่าที่ดินวัดจากนายฮ้อยเดช พิศสุวรรณ ซึ่งมีเนื้อที่ ๑๓ ไร่ ๕๐ ตารางวา โดยสร้างเป็น อาคารชั่วคราวชั้นเดียว จำนวน ๓ ห้องเรียน

ปีการศึกษา ๒๕๐๐ ขอกู้เงินจากสำนักรัฐมนตรีเป็นเงินสองแสนบาท สร้างอาคารเรียน ๑ หลัง ๑๘ ห้องเรียน และได้ยื่นเรื่องขอรับรองวิทยฐานะ นายชม จุลภักดี ลาออกจากครูใหญ่ แล้วได้แต่งตั้ง นายพร้อม บุญสุข เป็นครูใหญ่แทน

ปีการศึกษา ๒๕๐๑ นายพร้อม บุญสุข ลาออก แล้วได้แต่งตั้ง นายจรัส เสือทอง เป็นครูใหญ่แทน และกระทรวงศึกษาธิการได้รับรองวิทยฐานะเทียบเท่า โรงเรียนรัฐบาลตามหนังสือที่ ๑๐๙๗๒/๒๕๐๑ ลงวันที่ ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๐๑

ปีการศึกษา ๒๕๐๔ ได้รับอนุญาตให้ขยายชั้นเรียนถึงขั้นเตรียมอุดมศึกษา มี ๒ แผน คือ แผนวิทยาศาสตร์ และแผนศิลป์

ปีการศึกษา ๒๕๐๗ ได้สร้างอาคารเพิ่ม จำนวน ๑๐ ห้องเรียน

ปีการศึกษา ๒๕๑๘ นายจรัส เสือทอง ได้ลาออกจากตำแหน่งครูใหญ่ และได้แต่งตั้ง นายสุกโชก เสือทอง เป็นครูใหญ่แทน ได้ขยายอาคารเรียนเพิ่มขึ้นอีก ๔ หลัง แบบกึ่งถาวร และอาคาร ๒ ชั้น จำนวน ๒๑ ห้องเรียน และสร้างอาคารสำนักงาน ๑ หลัง

ปีการศึกษา ๒๕๒๕ รื้ออาคารกึ่งถาวรด้านตะวันตก แล้วสร้างอาคารเรียน ถาวร ๒ ชั้น ๑ หลัง จำนวน ๑๒ ห้องเรียน

ปีการศึกษา ๒๕๒๖ รื้ออาคารกึ่งถาวรข้างหอประชุม แล้วสร้างอาคารเรียน ถาวรเป็นตึก ๓ ชั้น จำนวน ๙ ห้องเรียน

ปีการศึกษา ๒๕๔๓ ขอโอนโรงเรียนให้แก่มูลนิธิจรัสพิชากร

ปีการศึกษา ๒๕๔๔ เป็นโรงเรียนการกุศลของมูลนิธิจรัสพิชากร

ปัจจุบันโรงเรียนจรัสพิชากรเป็นโรงเรียนการกุศลประเภทสามัญของมูลนิธิ จรัสพิชากร รับเงินอุดหนุนจากกระทรวงศึกษาธิการ ตั้งอยู่เลขที่ ๒๖๖/๑ ถนนศรีธรรมโศก ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา ๘๐๐๐๐ โทรศัพท์ ๐๙๕-๓๕๖๐๘๑ โทรสาร ๐๙๕-๓๔๔๐๒๘ ในเนื้อที่ ๙ ไร่ ๕๐ ตารางวา รับนักเรียนประเภทไป-กลับ เปิดสอน ตั้งแต่ระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ถึงมัธยมศึกษาปีที่ ๖ ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน

๒.๘.๒ วิสัยทัศน์ของโรงเรียนจรัสพิชากร

โรงเรียนจรัสพิชากรมีความมุ่งมั่นพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษาในระดับดี ทั้งความประพฤติดี มีคุณธรรมจริยธรรม และน้อมนำจิตอาสา

๒.๘.๓ พันธกิจของโรงเรียนจรัสพิชากร

๑. พัฒนาผู้เรียนรู้ให้มีคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่ดีงาม มีจิตอาสา สุขภาพอนามัยดี ปลอดภัยเสพติดทั้งกระบวนการคิดและวิสัยทัศน์ มีความรู้และทักษะที่จำเป็นตามหลักสูตร มีทักษะในการแสวงหาความรู้
๒. ส่งเสริมให้ผู้สอนพัฒนาศักยภาพของตนเอง นำเทคโนโลยีมาพัฒนาการจัดการเรียนรู้
๓. ส่งเสริมให้บุคลากรมีส่วนร่วมในการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ ได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและสร้างขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงาน
๔. ส่งเสริมความสัมพันธ์กับชุมชน ให้ผู้ปกครองและชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาการศึกษา
๕. ปรับปรุงอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการจัดการเรียนรู้

๒.๘.๔ วัตถุประสงค์ของโรงเรียนจรัสพิชากร

๑. เพื่อให้ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม จิตอาสา และคุณลักษณะอันพึงประสงค์
๒. เพื่อให้ผู้เรียนมีสุขภาพอนามัยสมบูรณ์ ปลอดภัยเสพติด และอบายมุข
๓. เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถ มีทักษะในการคิดวิเคราะห์ และแสวงหาความรู้
๔. เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถในการพัฒนาตนเอง พัฒนาผู้เรียนให้เรียนรู้เต็มศักยภาพ
๕. เพื่อให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพ บุคลากรมีความรักสามัคคี และมีกำลังใจในการปฏิบัติงาน
๖. เพื่อให้ผู้ปกครอง ชุมชน และองค์กรในท้องถิ่น มีส่วนในการพัฒนาการศึกษา
๗. เพื่อให้มีอาคารสถานที่ และสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการจัดการเรียนรู้มากขึ้น

๒.๘.๕ แผนงาน โครงการ กิจกรรมด้านการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนของ
โรงเรียนจรัสพิชากร^{๔๗}

๑) โครงการอนุรักษ์สืบสานประเพณีวันมาฆบูชา จัดขึ้นเพื่อปลูกฝัง
ให้นักเรียนได้ตระหนักในความสำคัญของวันมาฆบูชา ซึ่งเป็นวันที่พระพุทธเจ้าทรงแสดง
โอวาทปาติโมกข์ อันเป็นหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนา กิจกรรมที่ปฏิบัติประกอบด้วย
การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ การรักษาศีล ฟังธรรม และการเวียนเทียน โดยเข้าร่วมกิจกรรมที่
หน่วยงานราชการระดับจังหวัดจัดขึ้น

๒) โครงการอนุรักษ์สืบสานประเพณีวันวิสาขบูชา จัดขึ้นเพื่อปลูกฝัง
ให้นักเรียนได้ตระหนักในความสำคัญของวันวิสาขบูชา ซึ่งเป็นคล้ายวันประสูติ ตรัสรู้
และปรินิพพานของพระพุทธเจ้า เป็นการน้อมรำลึกเหตุการณ์ที่พระองค์ทรงค้นพบสัจธรรม
ของชีวิตที่เป็นความจริงอันประเสริฐ ๔ ประการ ซึ่งเรียกว่าอริยสัจ ๔ กิจกรรมที่ปฏิบัติ
ประกอบด้วยการแสดงตนเป็นพุทธมามกะ การรักษาศีล ฟังธรรม และการเวียนเทียน
โดยเข้าร่วมกิจกรรมที่หน่วยงานราชการระดับจังหวัดจัดขึ้น

๓) โครงการอนุรักษ์สืบสานประเพณีวันอาสาฬหบูชา – เข้าพรรษา จัดขึ้น
เพื่อรำลึกถึงความสำคัญของวันอาสาฬหบูชา ซึ่งเป็นวันที่พระสงฆ์รูปแรกเกิดขึ้นในโลก
ทำให้พระรัตนตรัยครบองค์ ๓ และวันเข้าพรรษา ซึ่งถือเป็นประเพณีทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ
เป็นโอกาสแห่งการประพฤติปฏิบัติธรรมและการบำเพ็ญบุญตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา
กิจกรรมที่ปฏิบัติประกอบด้วย การทำบุญตักบาตร รักษาศีล ปฏิบัติธรรม ถวายเทียนพรรษา
ถวายผ้าอาบน้ำฝน

๔) กิจกรรมสัปดาห์วันแม่แห่งชาติ จัดขึ้นเพื่อเทิดทูนพระเกียรติคุณ
ของสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ในฐานะที่ทรงเป็นแม่แห่งแผ่นดิน และปลูกฝังให้ลูก
ตระหนักในความสำคัญของแม่ เทิดทูนพระคุณแม่ และแสดงออกถึงความกตัญญูทดแทนที่ กิจกรรม
ที่ปฏิบัติประกอบด้วย การทำบุญตักบาตรถวายเป็นพระราชกุศล การลงนามถวายพระพร
การจัดป้ายนิเทศ การประกวดคำขวัญวันแม่ ประกวดร้องเพลงพระคุณแม่ ประกวดเรียงความ
เรื่องแม่ การประกวดวาดภาพพระคุณแม่ และการร่วมกิจกรรมจุดเทียนชัยถวายพระพร
ที่ทางจังหวัดจัดขึ้น

^{๔๗}โรงเรียนจรัสพิชากร, แผนปฏิบัติการประจำปี ๒๕๕๔, [อัคราณา] หน้า ๒๑-๔๑.

๕) กิจกรรมสัปดาห์วันพ่อแห่งชาติ จัดขึ้นเพื่อเทิดทูนพระเกียรติคุณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในฐานะที่ทรงเป็นพ่อแห่งแผ่นดิน และปลูกฝังให้ลูกตระหนักในความสำคัญของพ่อ เทิดทูนพระคุณพ่อ และแสดงออกถึงความกตัญญูทวดเที กิจกรรมที่ปฏิบัติประกอบด้วย การทำบุญตักบาตรถวายเป็นพระราชกุศล การลงนามถวายพระพร การจัดป้ายนิเทศ การประกวดคำขวัญวันพ่อ ประกวดร้องเพลงพระคุณพ่อ ประกวดเรียงความเรื่องพ่อ การประกวดวาดภาพพระคุณพ่อ และการร่วมกิจกรรมจุดเทียนชัยถวายพระพรที่ทางจังหวัดจัดขึ้น

๖) โครงการบำเพ็ญบุญวันสารทประจำปี ประเพณีทำบุญวันสารทหรือประเพณีบุญสารทเดือนสิบ เป็นประเพณีประจำท้องถิ่นที่ยิ่งใหญ่สำหรับชาวนครศรีธรรมราช เกิดจากความเชื่อที่ว่าบรรดาญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว ได้รับการปลดปล่อยให้มาเยี่ยมลูกหลาน พร้อมทั้งรับส่วนบุญส่วนกุศลที่ลูกหลานอุทิศให้ เมื่อถึงวันทำบุญซึ่งตรงกับวันแรม ๑๔ ค่ำ และวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ ตามปฏิทินจันทรคติ ชาวนครศรีธรรมราชจะจัดสำหรับหรือเรียกในภาษาท้องถิ่นว่า “หมรับ” ซึ่งประกอบด้วยอาหารประเภทต่าง ๆ ตามคติความเชื่ออย่างสวยงาม เป็นการแสดงถึงความกตัญญูทวดเทีต่อบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว

๗) โครงการเข้าค่ายคุณธรรมนักเรียน จัดขึ้นเพื่อเป็นการปลูกฝัง พัฒนาคุณภาพของนักเรียนให้มีสำนึกความเป็นไทย โดยคาดหวังผลสำเร็จของการดำเนินงานจะสามารถปลูกฝังจิตสำนึกของความเป็นไทยให้แก่นักเรียน มีความประพฤติปฏิบัติถูกต้องดีงามทั้งทางกาย วาจา และใจ ทั้งต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อสังคม อันจะก่อให้เกิดความสงบสุข ความเจริญรุ่งเรืองในสังคมและประเทศชาติต่อไป จัดกิจกรรมในลักษณะของการเข้าค่ายเป็นเวลา ๒ วัน ๑ คืน โดยมีวิทยากรทั้งที่เป็นพระภิกษุ และผู้ทรงคุณวุฒิจากพุทธสมาคม จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นผู้ให้การอบรม

๘) โครงการจัดศาสนพิธีทำบุญเลี้ยงพระ จัดขึ้นเพื่อส่งเสริมให้ครูและนักเรียนได้มีความรู้ความเข้าใจในการประกอบพิธีทำบุญเลี้ยงพระได้ถูกต้องตามขั้นตอนของการประกอบพิธี

๙) โครงการทำบุญในวันธรรมสวนะ จัดขึ้นเพื่อเป็นการส่งเสริมให้ครูและนักเรียนได้ร่วมกันทำบุญด้วยความตั้งใจและได้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาได้ถูกต้อง มีความสุขกับการได้รับบุญและมีความรู้จากการฟังธรรมซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาการนำหลักคุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการ มาใช้ในการดำเนินชีวิต ของนักเรียนโรงเรียนจรัสพิชากร อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้วิจัยได้ศึกษางานวิจัย ที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการ และงานวิจัยด้านคุณธรรมอื่น ๆ เพื่อใช้ในการกำหนด กรอบแนวคิดในการวิจัย ซึ่งจะได้นำเสนอตามลำดับ ดังนี้

จิรพรรณ วิรัชกุล ^{๔๔} ได้วิจัยพฤติกรรมทางจริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ปีที่ ๑ ในจังหวัดชลบุรี โดยสำรวจพฤติกรรมทางจริยธรรมของนักเรียน ๖ คุณลักษณะจริยธรรม ได้แก่ ความรับผิดชอบ ความมีระเบียบวินัย ความซื่อสัตย์ ความสามัคคี ความอดุสาหะ และความยุติธรรม ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนชายและหญิงมีความแตกต่างกันในเรื่อง ความรับผิดชอบ ความมีระเบียบวินัย ความซื่อสัตย์ และความอดุสาหะ แต่ไม่แตกต่างกัน ในคุณลักษณะจริยธรรมด้านอื่น ๆ

วิสุทธิ ชำรงวิศวะ ^{๔๕} ได้ศึกษาเปรียบเทียบระดับการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียน โรงเรียนรัฐบาล และโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ใน จังหวัดยะลา จำนวน ๔๐๐ คน โดยทำการเปรียบเทียบคุณลักษณะจริยธรรม ๕ เรื่อง คือ ความเมตตา ความซื่อสัตย์สุจริต ความขยันหมั่นเพียร ความมีระเบียบวินัย และ ความรับผิดชอบ ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนโรงเรียนรัฐบาลกับโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม มีระดับการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมในเรื่องความเมตตา กรุณา และความรับผิดชอบ แตกต่างกัน อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ แต่คุณลักษณะอื่น ๆ ไม่พบความแตกต่างกัน นักเรียนชายและหญิง ของโรงเรียนทั้งสองประเภทนี้ มีระดับการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมในเรื่อง ความ รับผิดชอบแตกต่างกัน

^{๔๔}จิรพรรณ วิรัชกุล, “การศึกษาพฤติกรรมทางจริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ในจังหวัดชลบุรี”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๒๔), บทคัดย่อ.

^{๔๕}วิสุทธิ ชำรงวิศวะ, “ระดับการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนรัฐบาลและเอกชน สอนศาสนาอิสลาม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ จังหวัดยะลา”, วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๒๗), บทคัดย่อ.

วิวัฒน์ รักษาเคน ^{๕๐} ได้ศึกษาความสำนึกในความรับผิดชอบของเด็กนักเรียน
ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ ในจังหวัดขอนแก่น กลุ่มตัวอย่างจำนวน ๔๒๓ คน พบว่าความสำนึก
ในการรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อครอบครัว ต่อโรงเรียน และต่อเพื่อนแตกต่างกัน โดยที่นักเรียน
หญิงมีความสำนึกในความรับผิดชอบรวมทุกด้าน และแต่ละด้านดังกล่าวสูงกว่านักเรียนชาย

กัลยา ศรีปาน ^{๕๑} ได้ศึกษาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนระดับประถมศึกษา
กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักเรียนระดับประถมศึกษาโรงเรียนบุญเลิศอนุสรณ์ จำนวน ๑๘๒ คน
ผลการวิจัยพบว่า ระดับคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนบุญเลิศอนุสรณ์ โดยภาพรวมด้านความ
ขยัน ด้านความมีระเบียบวินัย ด้านความกตัญญูกตเวที ด้านความเป็นผู้มีวัฒนธรรม และปฏิบัติ
ตามขนบธรรมเนียมประเพณี อยู่ในระดับมาก ด้านความใฝ่รู้ ด้านการประหยัด ด้านความ
เสียสละ ด้านความเมตตากรุณา ด้านการตรงต่อเวลา ด้านความสามัคคี อยู่ในระดับปานกลาง
ส่วนด้านความอดทน ด้านความซื่อสัตย์สุจริต ความยุติธรรม อยู่ในระดับน้อย นอกจากนี้
ยังพบว่า นักเรียนหญิงมีคุณธรรมจริยธรรมแตกต่างจากนักเรียนชายอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .๐๕
โดยนักเรียนหญิงจะมีคุณธรรมจริยธรรมมากกว่านักเรียนชาย และนักเรียนที่ระดับชั้นต่างกัน
ก็มีคุณธรรมจริยธรรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .๐๕

สุมณฑา แก่นกูล ^{๕๒} ได้ศึกษาจริยธรรมของนักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ ๖
สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอพะโต๊ะ สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดชุมพร พบว่า
ระดับจริยธรรมของนักเรียนโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายองค์ประกอบ
พบว่า ด้านความใฝ่รู้ ความอดทน ความประหยัด ความเมตตากรุณา และความยุติธรรม
อยู่ในระดับปานกลาง ส่วนจริยธรรมด้านความขยันหมั่นเพียร ความซื่อสัตย์ ความมีระเบียบวินัย
ความเสียสละ ความกตัญญูกตเวที ความตรงต่อเวลา ความสามัคคี ความเป็นผู้มีวัฒนธรรม

^{๕๐}วิวัฒน์ รักษาเคน, “ความสำนึกในความรับผิดชอบของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖
ในจังหวัดขอนแก่น”, **ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ,
๒๕๓๑), บทคัดย่อ.

^{๕๑}กัลยา ศรีปาน, “คุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนประถมศึกษาของโรงเรียนบุญเลิศอนุสรณ์
กรุงเทพมหานคร”, กรุงเทพมหานคร, **ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๒), บทคัดย่อ.

^{๕๒}สุมณฑา แก่นกูล, “จริยธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ สำนักงานการประถมศึกษา
อำเภอพะโต๊ะ สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดชุมพร”, **ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๔), บทคัดย่อ.

และปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณี อยู่ในระดับมาก การเปรียบเทียบจริยธรรมจำแนกตามเพศ พบว่า ด้านความใฝ่รู้ ความสามัคคี ความยุติธรรม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๐๑ ด้านความซื่อสัตย์ ความมีระเบียบวินัย ความเมตตากรุณา ความกตัญญูคุณเวที ความเป็นผู้มีวัฒนธรรมและปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณี แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ ส่วนด้านความประหยัด ความเสียสละ ความตรงต่อเวลา ความขยันหมั่นเพียร แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ โดยจริยธรรมของเพศหญิงสูงกว่าเพศชาย ส่วนด้านความอดทน ไม่แตกต่างกัน

หุพงษ์ สุขรัตน์^{๕๓} ได้ศึกษาจริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี กลุ่มตัวอย่างจำนวน ๒๕๔ คน ผลการวิจัยพบว่า ระดับจริยธรรมของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ด้านความมีระเบียบวินัย ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ และความอดทน โดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับสูง การเปรียบเทียบจริยธรรมจำแนกตามเพศ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ และนักเรียนที่ระดับชั้นต่างกันแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

สุมาลี สุจินดา^{๕๔} ได้ศึกษาจริยธรรมนักเรียนระดับมัธยมศึกษาโรงเรียนสังกัดคณะรักกางเขนแห่งจันทบุรี ตามจริยธรรม ๗ ด้าน ได้แก่ ความมีระเบียบวินัย ความเมตตากรุณา ความซื่อสัตย์ ความสามัคคี ความอดทน ความประหยัด และความเสียสละ ผลการวิจัยพบว่า จริยธรรมนักเรียนระดับมัธยมศึกษาโรงเรียนสังกัดคณะรักกางเขนแห่งจันทบุรี ตามความคิดเห็นของผู้ปกครองและครู โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเปรียบเทียบจริยธรรมตามความคิดเห็นของผู้ปกครองและครู ด้านความเมตตากรุณา ความสามัคคี ความอดทน ความเสียสละ และโดยรวม แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนด้านความมีระเบียบวินัย ความซื่อสัตย์ และความประหยัด แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

^{๕๓}หุพงษ์ สุขรัตน์, “จริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์, ๒๕๔๖), บทคัดย่อ.

^{๕๔}สุมาลี จินดา, “ศึกษาจริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาโรงเรียนสังกัดคณะรักกางเขน แห่งจันทบุรี”, วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๖), บทคัดย่อ.

มัลลย์ วงศ์ใหญ่ และคณะ^{๕๕} ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม พื้นฐาน ๘ ประการ ของนักศึกษาวิทยาลัยอาชีวศึกษาอุดรดิตถ์ ปีการศึกษา ๒๕๕๐ พบว่า ก่อนมีการจัดกิจกรรมและโครงการเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมพื้นฐาน ๘ ประการ นักศึกษา ของวิทยาลัยอาชีวศึกษาอุดรดิตถ์มีพฤติกรรมการแสดงออกอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๒.๓๑)

พฤติกรรมของนักศึกษาที่ควรเร่งพัฒนาในภาพรวมคือ คุณธรรมด้านความขยัน ประหยัด มีวินัย และมีน้ำใจ แต่ถ้าพิจารณาแต่ละสาขางานมีคุณธรรมที่เด่นและด้อยแตกต่างกัน ไปตามสภาพของสาขาวิชา เช่น สาขางานการท่องเที่ยวและการโรงแรม และสาขางานอาหารและ โภชนาการ ด้อยในเรื่องความประหยัด ส่วนสาขาในประเภทวิชาพาณิชยกรรม เช่น สาขางาน การบัญชี การตลาด การเลขานุการ และสาขางานคอมพิวเตอร์ ด้อยในเรื่องความขยัน ฉะนั้น กิจกรรมที่สาขาวิชาควรจัดเสริม นอกเหนือจากที่งานกิจกรรมนักเรียนนักศึกษาของวิทยาลัยจะต้อง ส่งเสริมในเรื่องความด้อยในสาขาของตนเอง จึงจะได้รับการพัฒนา ซึ่งแต่ละสาขางาน ก็พยายาม จัดเสริม เช่น สาขางานการตลาด จัดในช่วงเสาร์ – อาทิตย์ สาขางาน บางสาขาจัดในคาบ กิจกรรมชมรม บางสาขางานสอดแทรกในการเรียนการสอน บางสาขางานเพิ่มเป็นคะแนนจิตพิสัย ในรายวิชาเท่าที่จะสามารถกระทำได้ภายในระยะเวลา หลังจากรู้ผลการวิเคราะห์ครั้งที่ ๑ ภายใน ๔ เดือน ผลการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งที่ ๒ หลังจากจัดกิจกรรม/โครงการแล้ว ทั้งโครงการของ งานกิจกรรมนักเรียนนักศึกษา และกิจกรรม/โครงการของสาขาวิชาแต่ละวิชา โดยใช้กลุ่มตัวอย่าง กลุ่มเดิมเพื่อศึกษาคุณผลของการพัฒนาพบว่า พฤติกรรมของนักศึกษาวิทยาลัยอาชีวศึกษาอุดรดิตถ์ อยู่ในระดับปานกลางเช่นเดิม (ค่าเฉลี่ย ๒.๓๑) สูงขึ้นกว่าเดิม ๐.๐๒

เมื่อจัดกิจกรรม/โครงการแล้ว คุณธรรมที่มีการพัฒนาขึ้นกว่าเดิมคือ ความประหยัด (เพิ่มขึ้น ๐.๑๑) ความซื่อสัตย์ (เพิ่มขึ้น ๐.๐๑) ความสุภาพ (เพิ่มขึ้น ๐.๐๒) ความสะอาด (เพิ่มขึ้น ๐.๐๓) และความสามัคคี (เพิ่มขึ้น ๐.๐๑) คุณธรรมที่ลดน้อยลงคือ ความมีวินัย (ลดลง ๐.๐๓) ความขยัน (ลดลง ๐.๐๓) และมีน้ำใจ (ลดลง ๐.๐๒) การจัดกิจกรรม/โครงการของแต่ละสาขาวิชา ที่สามารถทำให้นักศึกษาได้รับการพัฒนาตรงตามจุดมุ่งหมายได้เป็นอย่างดี คือสาขาวิชาผ้าและ เครื่องแต่งกาย สาขาวิชาการเลขานุการ และสาขาวิชาการออกแบบ เนื่องจากมีค่าเฉลี่ยเพิ่มมากขึ้น ส่วนสาขาอื่น ๆ ที่มีค่าเฉลี่ยเท่าเดิมหรือน้อยกว่าเดิม เช่น สาขาวิชาอาหารและโภชนาการ

^{๕๕}มัลลย์ วงศ์ใหญ่ และคณะ, “การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมพื้นฐาน ๘ ประการ ของ นักศึกษาวิทยาลัยอาชีวศึกษาอุดรดิตถ์ ปีการศึกษา ๒๕๕๐ ”, รายงานการวิจัย, (วิทยาลัยอาชีวศึกษาอุดรดิตถ์, ๒๕๕๐), บทคัดย่อ.

สาขาวิชาธุรกิจคหกรรม สาขาวิชาการบัญชี แสดงว่า กิจกรรมหรือโครงการที่จัดขึ้นยังไม่สามารถตอบสนองให้นักศึกษามีการพัฒนาคุณธรรมทั้ง ๘ ประการได้อย่างเหมาะสม

แสงนภา ภักดีศิริวงษ์^{๕๖} ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของสถาบันศาสนาในการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษาของรัฐ จังหวัดนนทบุรี ผลการวิจัยพบว่า

๑) ด้านการสั่งสอนอบรมทางด้านจริยธรรม พระภิกษุส่วนมากให้การสั่งสอนอบรมมากกว่าสัปดาห์ละ ๑ ครั้ง และเมื่อนักเรียนมาประกอบกิจกรรมที่วัด เนื้อหาที่พระภิกษุสั่งสอนมากที่สุด คือ ความเมตตา กรุณา ความกตัญญู

๒) ด้านการสนับสนุนกิจกรรมทางการส่งเสริมจริยธรรม พระภิกษุส่วนมากมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนาต่าง ๆ การจัดโครงการอบรมศีลธรรมนักเรียนในภาคฤดูร้อน การจัดโครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน โดยเป็นผู้ให้ความร่วมมือแก่คณะครู-อาจารย์และผู้จัด และให้การสนับสนุนด้านอุปกรณ์และสถานที่

๓) ด้านการให้คำแนะนำปรึกษาแก่นักเรียน พระภิกษุส่วนมากให้คำแนะนำปรึกษาเกี่ยวกับปัญหาทั่วไปได้แก่ปัญหาทางการเรียน การเงิน สุขภาพ วิธีการให้คำแนะนำปรึกษาโดยส่วนมากให้คำแนะนำปรึกษาที่วัด เมื่อนักเรียนไปปฏิบัติกิจกรรมที่วัด

๔) ด้านการเป็นสื่อกลางระหว่างโรงเรียนกับชุมชน พระภิกษุส่วนมากมีส่วนร่วมในการชักชวนฆราวาสเข้าร่วมกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา การทำบุญ ตักบาตร และพิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ วิธีการที่พระภิกษุใช้ในการชักชวนสมาชิกในชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมมากที่สุด คือ การบอกกล่าวแก่สมาชิกในชุมชนเมื่อสมาชิกในชุมชนมาประกอบกิจกรรมทางศาสนา

อภิชา แดงจำรูญ^{๕๗} ได้ศึกษาการจัดกิจกรรมการพัฒนาคุณธรรมกับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากทม.มหานคร ผลการวิจัยพบว่า กิจกรรมที่จัดให้นักเรียนมีส่วนร่วม ได้แก่ การสวดมนต์ไหว้พระตอนเช้าก่อนเข้าเรียน การอบรมศีลธรรมในช่วงเวลาเรียน การตักบาตรประจำปี ทั้งนี้พบว่าหลังจากที่ได้เข้าร่วมกิจกรรม นักเรียนมีพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น สิ่งที่สามารถดึงดูดความสนใจของนักเรียนได้มากที่สุด คือ นิทานและวีดิทัศน์ ตามลำดับ กิจกรรมที่พัฒนาคุณธรรมตามแนวทางการบริหารจัดการ

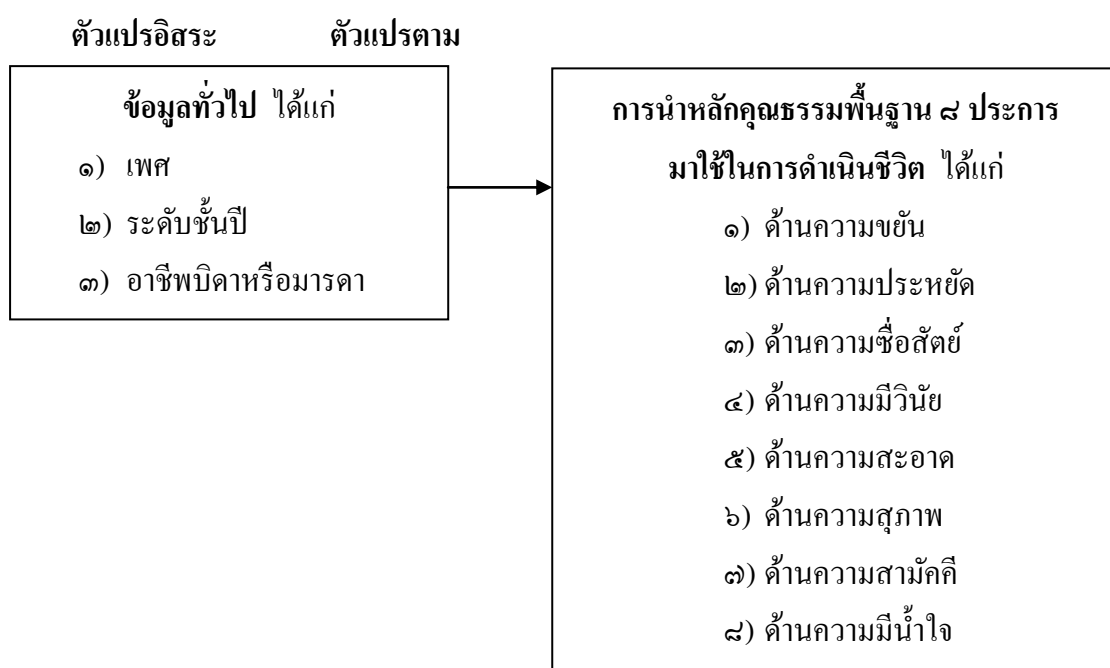
^{๕๖}แสงนภา ภักดีศิริวงษ์, “การมีส่วนร่วมของสถาบันศาสนาในการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษาของรัฐ จังหวัดนนทบุรี”, *ปริญญาานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์), บทคัดย่อ.

^{๕๗}อภิชา แดงจำรูญ, “การศึกษากิจกรรมการพัฒนาคุณธรรมในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากทม.มหานคร”, *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘), บทคัดย่อ.

เจริญปัญญามีการประยุกต์ใช้หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาให้เหมาะสมกับวัย โดยพบว่าหลังจากที่นักเรียนได้ฝึกกิจกรรมสำคัญ ได้แก่ การนั่งสมาธิ การเดินจงกรม การกำหนดอิริยาบถ ย่อย การฟังธรรมและการร่วมกิจกรรมอื่น ๆ นักเรียนได้เรียนรู้และสามารถแยกแยะได้ว่าสิ่งใดถูกสิ่งใดผิด เข้าใจเรื่องความดีความชั่ว สามารถควบคุมอารมณ์ และมีสติสัมปชัญญะ

๒.๑๐ กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการศึกษาเอกสารเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาไทย, แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับหลักคุณธรรม, แนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมคุณธรรมพื้นฐานสำหรับนักเรียน, แนวคิดเกี่ยวกับการนำหลักคุณธรรมมาใช้ในการดำเนินชีวิต, รูปแบบการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม, บทบาทผู้บริหาร ครู กับหลักคุณธรรมของนักเรียน, บริบทของโรงเรียนจรัสพิชากร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้นำมากำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย เรื่อง การนำหลักคุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการ มาใช้ในการดำเนินชีวิตของนักเรียนโรงเรียนจรัสพิชากร อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดังนี้



แผนภาพที่ ๒.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย